

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Darja Radić

ENOSTARŠEVSKÉ DRUŽINE V SLOVENIJI

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Darja Radić

Mentorica: red. prof. dr. Tanja Renner

ENOSTARŠEVSKÉ DRUŽINE V SLOVENIJI

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2008

ENOSTARŠEVSKÉ DRUŽINE V SLOVENIJI

Diplomska naloga se ukvarja s tematiko enostarševskih družin v Sloveniji. Najprej pojasni težave pri definiciji pojma »družina«, saj različne stroke na različne načine definirajo družino. Nato ugotavlja spremembe v družinskem življenju – predstavi trende spreminjanja in družinskega življenja ter pluralizacijo družinskih oblik. Enostarševske družine so v strokovni publicistiki še zmeraj zanemarjene, saj jim družboslovno raziskovanje ne posveča dovolj zanimanja oziroma se bolj zanima za širšo družinsko tematiko. Za enostarševske družine je še značilno, da gre za obliko družine, ki se sooča s slabšim življenjem (v primerjavi z drugimi družinskimi oblikami), in sicer na ravni materialnega standarda, storitev in socialnih omrežij, ter zadovoljstva z lastnim življenjem. Gre za tip družine, ki ima slabše razvita socialna omrežja. V diplomski nalogi sledita še prikaz geneze gibanja enostarševskih družin v Sloveniji in primerjava enostarševskih družin v Sloveniji z enostarševskimi družinami v nekaterih evropskih državah.

Ključne besede: družina, pluralizacija družinskih oblik, enostarševske družine, socialna varnost enostarševskih družin, gibanje enostarševskih družin.

SINGLE-PARENT FAMILIES

My Diploma is dealing with the subject on single-parent families in Slovenia. Firstly, it explains the problems around the definition of the term »family«, because the term has been differently determined by the different approaches. Then it finds out the differences in in family life – it presents the trends of changing, the family life and the pluralization of family forms. Single-parent families are still neglected in professional literature, because the sociological research work is not enough interested in it or it is more interested in a wider subject. For a single parent family it is typical, that it is a form of family, which is facing a less good life (compared with other forms of families), namely in the case of the material standard, social networks and the satisfaction with its own life. This kind of family form has less developed social networks. Followed in my Diploma are the presentation of the genesis of the single-parent family movement in Slovenia and the comparison of that kind of families in Slovenia and in some European countries.

Key words: family, pluralization of family forms, single-parent families, social security of single-parent families, movement of single-parent families.

KAZALO

1	UVOD	6
2	DEFINICIJA POJMA DRUŽINA – TEŽAVE S POJMOM.....	9
2.1	Definicije pojma družina	11
2.2	Tipologije družin	14
2.2.1	Funkcije družine	17
2.2.2	Tipologija družin v Sloveniji.....	18
3	TRENDI SPREMINJANJA DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA	21
3.1	Preučevanje enostarševskih družin	24
3.1.1	Preučevanje enostarševskih družin v Sloveniji	27
4	PLURALIZACIJA DRUŽINSKIH OBLIK	30
5	OPREDELITEV ENOSTARŠEVSKIH DRUŽIN	35
5.1	Tipologija enostarševskih družin.....	36
6	ZNAČILNOSTI ENOSTARŠEVSKIH DRUŽIN	39
7	SOCIALNA VARNOST ENOSTARŠEVSKIH DRUŽIN.....	42
7.1	Socialna izključenost enostarševskih družin	42
7.2	Položaj enostarševskih družin v Sloveniji	45
7.3	Usklajevanje poklicnega in družinskega življenja.....	46
7.4	Denarna socialna pomoč.....	48
7.5	Preživnine	48
7.6	Stanovanje	49
7.7	Socialne mreže.....	50
7.7.1	Starševstvo+	51
8	PRIKAZ GIBANJA ENOSTARŠEVSKIH DRUŽIN.....	53
9	PRIMERJAVA STANJA ENOSTARŠEVSKIH DRUŽIN V EVROPI	60
9.1	Statistika družin v Evropski uniji (EU25)	60
9.2	Strategije pri reševanju težav enostarševskih družin.....	63
9.3	Stanje enostarševskih družin v nekaterih evropskih državah	63
10	SKLEP	66
11	LITERATURA	69
	PRILOGA A: INTERVJU 1 - OTROK IZ ENOSTARŠEVSKÉ DRUŽINE.....	71
	PRILOGA B: INTERVJU 2 - OČE ENOSTARŠEVSKÉ DRUŽINE	77

SEZNAM SLIK IN TABEL

Slika 2.1: Delež družin v Sloveniji leta 2002	19
Slika 4.1: Število sklenjenih zakonskih zvez od leta 1995 do leta 2005	33
Slika 7.1: Prikaz števila glasov v referendumu OBMP, 2001, Slovenija	44
Slika 8.1: Prikaz primerjave deleža med materinskimi in očetovskimi enostarševskimi družinami, Statistične informacije, Popis prebivalstva 2002	54
Slika 8.2: Število razvez zakonskih zvez 1954 – 2006, Slovenija.....	55
Slika 9.1: Deleži enostarševskih družin: mati z otroki in oče z otroki, izbrane države Evrope, okoli leta 2000.....	62
Tabela 3.1: Tipi družin leta 1981, 1991 in 2002	27
Tabela 4.1: Naraščanje števila zunajzakonskih rojstev, prikaz 1995 - 2004	33
Tabela 8.1: Sklenitve in razveze zakonskih zvez, Slovenija, 2007	54
Tabela 8.2: Število razvez glede na število otrok, Slovenija, 2006.....	56
Tabela 8.3: Delež družin po številu otrok in tipu družine v Sloveniji leta 2002 (%)	57

1 UVOD

Družinsko življenje dobiva nove dimenzije. Vse več je t.i. alternativnih družinskih oblik, nuklearna družina pa izgublja svoj primat med oblikami družine, vendar kljub temu še velja za idealno tipsko obliko družine.

Mnogi si pod besedo »družina« predstavljajo dva starša nasprotnega spola z dvema otrokoma, ki živita v ljubečih razmerah – takšna družina je po splošnem prepričanju »normalna«, čeprav je realno stanje velikokrat drugačno.

Ena od alternativnih oblik (kot jih poimenuje Seider) je enostarševska družina, ki zahteva posebno skrb s strani države. Država sicer posveča skrb in zanimanje enostarševskim družinam, vendar kljub določenim ukrepom, ki delujejo v prid in pomoč tej vrsti družine, socialna politika ne zadosti potrebam. Premalo pripomore k socialni varnosti in družbeni integraciji, saj enostarševske družine nimajo močnih socialnih omrežij, ki bi jim pripomogla k boljšemu življenju.

Enostarševske družine živijo v primerjavi z drugimi družinskimi oblikami v težjih življenjskih razmerah. Pogosto jim primanjkuje materialnih virov za normalno življenje (*»če bi imela toliko nižjo izobrazbo, toliko nižjo plačo, bi bilo to praktično nemogoče«*, Polona, 25 let, študentka, otrok enostarševske družine, o svoji mami), že omenjena socialna omrežja (tako formalna kot neformalna) so šibka oziroma imajo enostarševske družine slabše dostope do njih, poleg tega pa enostarševske družine spremljajo nižji subjektivni občutki zadovoljstva s samim seboj in življenjskim stilom, ki so ga prisiljene živeti.

Obravnava enostarševskih družin je pomembna tako za strokovno sfero kot tudi za socialno-politična vprašanja, s katerimi se ukvarja država. Za strokovno sfero predvsem v smislu, ker v Sloveniji enostarševskim družinam še zmeraj ni posvečene dovolj pozornosti v strokovni literaturi oziroma je tovrstna tematika nekoliko v ozadju (veliko več pozornosti je med drugim posvečeno mladinski delikvenci, samomorilnosti, spolnim razlikam ipd.) ali pa je vključena v raziskave o splošni družinski problematiki ter tako ne dobi zadosti zanimanja, ki bi predstavilo in ponudilo rešitve za vse težave, ki spremljajo enostarševske družine. Prav zaradi »zanemarjanja« tematike enostarševskih družin država ne nameni toliko pozornosti, kot bi lahko. Kljub nekaterim ukrepom, ki

jih je sprejela v dobro enostarševskih družin, pa ti še zmeraj ne zagotavljajo popolne socialne varnosti in izboljšanja življenjskih standardov.

Enostarševske družine so z drugimi alternativnimi družinskimi oblikami pogosto »dvakrat zamolčane« - takrat, ko ravnamo, kot da razlik ni, obenem pa jih vsako razlikovanje in poudarjanje razlik stigmatizira; »zamolčimo jih z neizrečeno domnevo, da niso v redu, da so po definiciji problematične« (Čačinovič-Vogrincič 1995: 121). Tudi zato so obravnave enostarševskih družin pomembne, saj ta oblika družine neprestano narašča.

Enostarševske družine že dolgo časa niso več netradicionalna oblika, čeprav jih mnogi še zmeraj uvrščajo prav med to vrsto družinskih oblik.

Pri preučevanju enostarševskih družin v diplomski nalogi so me vodila naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Število enostarševskih družin se je močno povečalo. Ali so enostarševske družine najhitreje rastoča oblika družine v Sloveniji?
2. Se enostarševskim družinam posveča dovolj strokovnega zanimanja ali pa so v strokovni publicistiki zanemarjene?
3. Ali se enostarševske družine soočajo s signifikantno slabšim življenjem (v primerjavi z drugimi družinskimi oblikami), in sicer:
 - na ravni materialnega standarda,
 - na ravni storitev in socialnih omrežij,
 - na ravni zadovoljstva z lastnim življenjem?

Prvi del diplomske naloge je tako bolj teoretične narave. Največ pozornosti je namenjeno teoretiziranju pojma družina. Pojem družina se na prvi pogled zdi preprost, vendar ga spremljajo številne težave pri definiranju, saj gre za kompleksen pojem, ki označuje tudi termine, ki jih marsikdo ne bi označil za »družino«. Različne stroke za pojem družina poznajo različne definicije, v diplomski nalogi jih je predstavljenih le nekaj. Tipologija družin omogoča lažje razlikovanje med oblikami družin, vendar obstaja tudi več tipologij, ki po svoje zaokrožajo oblike družin v posamezne skupine. V

nadaljevanju so predstavljeni trendi spreminjanja družinskega življenja, ki jim sledi opis pluralizacije družinskih oblik.

Drugi del diplomske naloge se osredotoča na tematiko enostarševskih družin. Za začetek je treba opredeliti enostarševske družine (zopet se pojavijo različne definicije) ter predstaviti značilnosti. Pomemben segment diplomskega dela je posvečen socialni varnosti enostarševskih družin, saj se tu pojavlja največ težav, ki enostarševskim družinam onemogočajo normalno življenje. »...težko preneseš, kljub eni plači. Težko mi je. Pokojnina pokrije samo malice in kosila« (Marko, 49 let, strojni tehnik, samski oče). Zelo pomemben del socialne varnosti je interakcija med enostarševskimi družinami in državo. »Oni dobivajo od mamice pokojnino« (Marko, 49 let, strojni tehnik).

Tretji, zadnji del diplomske naloge je nekoliko metodološke narave, saj ga zaznamuje prikaz geneze gibanja enostarševskih družin v Sloveniji, predvsem pa je fokus na gibanju enostarševskih družin, ki nastanejo kot posledica razveze zakonske zveze (ki je eden najpogostejših vzrokov za nastanek – tako začasnih kot tudi trajnih – enostarševskih družin). »Nasilje v družini. Mami je pač na ta način šla stran in se ločila« (Polona, 25 let, študentka). V tem delu diplomske naloge je tudi prikazana primerjava gibanja enostarševskih družin v Sloveniji z gibanjem enostarševskih družin v nekaterih evropskih državah.

V diplomski nalogi so vključene posamezne trditve, ki so bile pridobljene s pomočjo dveh polstrukturiranih intervjujev.

Diplomska naloga se zaključi s sklepom in predlogi za izboljšanje življenja enostarševskih družin v upanju, da se bodo tovrstni sklepi in predlogi iz idej spremenili v realne ukrepe.

Cilj diplomske naloge je prispevati k večjemu znanju o enostarševskih družinah in opozoriti na težave, s katerimi se ljudje v tej družinski obliki srečujejo.

2 DEFINICIJA POJMA DRUŽINA – TEŽAVE S POJMOVOM

Družina se na prvi pogled ne zdi zahteven pojem, saj marsikdo misli, da zna definirati družino. Vendar se v povezavi s terminom družina pojavljajo številne težave, ki so posledica predvsem reorganizacije in pluralizacije družinskih oblik. Tradicionalno najbolj razširjena nuklearna družina (zakonski par z enim ali več otroki) dandanes ni več tako samoumevna oblika družinskega življenja, saj je prisoten trend zmanjševanja števila nuklearnih družin in naraščanja števila »alternativnih« družinskih oblik življenja. Na pojem družine zatorej ne gre gledati kot na statičen, ampak kot na dinamičen pojem, ki se ves čas spreminja. Sociologija lahko prispeva pomemben delež k opazovanju in razlaganju sprememb, ki se dogajajo v družinski sferi.

Alenka Švab (2001: 44-46) pojasni, da:

obstaja razlika med pojmom družina in družinsko življenje. Razlika je predvsem v dimenzionalnosti. Termin družina implicira na pojmovanje družine kot enodimenzionalno – kot institucije v pomenih statičnosti, strukturnosti in stabilnosti. Poudarja predvsem strukturne in formalne dimenzije, ter zanemari mnoge druge aspekte. Bolj smiselno je govoriti o družinskem življenju, saj ta pojem asociira na spremenljivost, dinamičnost in kompleksnost komunikacij. Družinsko življenje je dinamičen pojem, ki je nestabilen in spremenljiv. Komunikacija v družinskem življenju ne poteka zgolj na relaciji zasebna-javna sfera (npr. država-družina), ampak tudi znotraj zasebne sfere (npr. sorodniški odnosi). Komunikacija vsebuje mnoge simbolne menjave, ki so značilni za odnose znotraj družinskega življenja. Termin družinsko življenje mnogo bolj kot termin družina ustreza spreminjanju družinskih oblik in procesu družinske pluralizacije.

Definicije tako zapletenega pojma (kot je družina) se je treba lotiti sistematično in preudarno, saj je potrebno vključiti vse tipe družin, pri tem pa paziti, da se bo razlikovala od podobnih pojmov (npr. gospodinjstvo). Definicija družine tako mora biti:

- RAZLIKOVALNA (distinktivna), kar pomeni, da bo zajemala tiste bistvene dimenzije družin, ki družine konstituirajo in hkrati razločujejo od podobnih oblik vsakdanjega življenja ljudi, kot so gospodinjstvo ali partnerstvo;

- INKLUZIVNA (nediskriminatorna), ki bo zajela vse tiste oblike in načine družinskega življenja, ki se realno pojavljajo, ter med njimi ne bo razlikovala na podlagi ideoloških sodb (npr. družine istospolnih partnerjev, ki so le izjemoma priznanje kot legitimna in legalna družinska oblika);
- OPERATIVNA (socialnopolitično, statistično in raziskovalno operacionalna), ki bo torej učinkovita, tako da jo bo mogoče uporabljati v državnoadministrativnem in raziskovalnoinformacijskem delu (Rener 2006: 15).

Zaradi pluralizacije družinskih oblik življenja je predvsem pomembna kategorija inkluzivnosti definicije družine, saj ne izključuje nobenega tipa družine, ampak na vse tipe (tako nuklearne kot tudi alternativne oblike družinskih oblik) gleda enakovredno in jih priznava kot popolne oz. »prave« družine. Etiketa nepopolnih družin se je v zgodovini predvsem držala enostarševskih družin, še dandanes pa marsikatera stroka definira družino le kot dvostarševsko in zanemarija družinske oblike, ki so vedno bolj prisotne v vseh družbah sveta.

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) iz leta 1970 najdemo zelo splošno definicijo družine, in sicer: »zakonski par z otroki ali brez njih« (SSKJ 1970: 514), kar asociira na to, da npr. enostarševska družina ni družina v pravem smislu oziroma da samska mati ali samski oče z otrokom ali več otroki ne morejo biti pojmovani kot družina. Kot družino SSKJ iz leta 1970 definira zgolj nuklearno družino, zanemarija pa dejstvo, da so bile »alternativne« oblike družin prisotne skozi celotno zgodovino človeške družbe. Sama definicija zanemarija tudi partnerja z enim ali več otroki, ki nista poročena, a živita skupaj (kohabitirajoča partnerja). Takšna definicija je zastarela in konzervativna, saj navezuje sklenitev poročne zveze kot predpogoj za nastanek družine. Predvsem pa izključuje enostarševske družine, saj ne priznava kot družino enega samega starša in otroka, ampak eksplicitno navaja, da družino sestavljajo par – torej dva človeka in otrok ali otroci.

Težave s pojmom družine se torej pojavljajo (med drugim) tudi zaradi naraščanja alternativnih oblik družin, pa tudi zato, ker imajo različne stroke različne (svoje) definicije družine. Nuklearna družina se je v zgodovini demografske statistike pojmovala enako kot gospodinjstvo, kar je še en vidik privilegiranja tega tipa družine. Moderna statistika temu nasprotuje, saj priznava, da lahko v enem gospodinjstvu živita dve ali več družin. Gospodinjstvo razumemo kot gospodinjstvo/ekonomsko – prostorsko

skupnost, v kateri so osebe (ali ena oseba) vezane na določen prostor (stanovanje), medtem ko družine povezujemo s starševskim razmerjem (Rener 2006: 22).

2.1 Definicije pojma družina

Družina je skupnost in institucija, ki podpira posameznike.

Nekateri avtorji se pri definiciji družine osredotočajo predvsem na socialne odnose med starši in otroki. Domneva pri tovrstnih definicijah je, da človeška družba lahko zagotovi obstoj le, če je zagotovljeno, da bo otrok varno preživel in bil vzgojen v skladu z družbenimi normami.

Statistična definicija družine pravi (Keilman v Rener 2006: 15), da »družino definiramo v ožjem smislu kot jedrno družino, to sta dve ali več oseb, ki živijo v skupnem gospodinjstvu in so med seboj povezane z zakonsko zvezo, kohabitacijo ali starševskim razmerjem«. Definicija je inkluzivna, saj kot družine obravnava tudi zakonske ali kohabitirajoče partnerje brez otrok, istospolna partnerstva, enostarševske družine, itd.

Definicija družine Statističnega urada Republike Slovenije za popis prebivalstva leta 2002 (vir: http://www.stat.si/Popis2002/si/definicije_in_pojasnila_5.html) se je glasila tako:

Družina je življenjska skupnost oseb v okviru zasebnega gospodinjstva. To je:

- *življenjska skupnost staršev (obeh ali enega) in neporočenih otrok, ki živijo z njima oziroma z enim od staršev. Starost otrok ni omejena, vendar pa le-ti nimajo svoje družine oziroma ne živijo v zunajzakonski skupnosti;*
- *življenjska skupnost moškega in ženske, ki sta sklenila zakonsko zvezo;*
- *življenjska skupnost partnerjev, ki živita v zunajzakonski skupnosti.*

Tudi ta definicija je inkluzivna, saj nakaže, da obstaja več tipov družinskega življenja; je razlikovalna, saj vključuje bistvene elemente družine in tudi razlikuje od podobnih oblik vsakdanjega življenja ljudi. Nekoliko sporna je le točka, ki omenja, da starost otrok ni omejena, saj bi to lahko pomenilo, da ne gre nujno za skrb za ekonomsko odvisnega otroka. Tovrstne družine so vse pogostejše, saj vse več mladih živi podaljšano mladost pri starših. To je t.i. LAT-faza (ang. living apart together, živeti skupaj in hkrati narazen), ki je vmesna, intermediarna faza med družinsko odvisnostjo in od starševske družine docela neodvisnim življenjem (Rener 2006: 18). LAT-faza je

vse bolj razširjena med mladimi zaradi težav pri doseganju ekonomske neodvisnosti, težav pri iskanju zaposlitve (med mladimi je zelo razširjena brezposelnost, predvsem med iskalci prve zaposlitve), stanovanjske problematike (ki je tesno povezana z brezposelnostjo) ter daljšim študijem (mladi so dandanes bolj izobraženi kot poprej, kar vpliva na kasnejšo osamosvojitvev). Za mlade v LAT-fazi sta tako značilni ekonomska (pol)odvisnost in socialna neodvisnost od staršev. Tovrstne družine zvišujejo povprečno starost pri preučevanju (in popisu) družine, saj gre lahko za skupnost, kjer živi več samostojnih (odraslih) oseb. Tako lahko v družinah, ki so dejansko skupnost samostojnih oseb, ne gre za skrb za otroka – to pa je tudi element, ki pojem družine razlikuje od sorodstva (kjer ne gre nujno za starševsko razmerje) in drugih podobnih oblik sobivanja oseb.

Organizacija združenih narodov je v pripravah na mednarodno leto družine želela pripraviti definicijo družine, ki bi bila kar najbolj inkluzivna in kar najmanj ekskluzivna. Definicija OZN pravi takole (Rener 2006: 16): »Družino predstavljajo vsaj en (odrasel) človek ali skupina ljudi, ki skrbi za otroka/e in je kot taka (torej kot družina) prepoznana v zakonodajah ali v običajih držav članic.« Definicija OZN je skrb za otroka postavila kot temeljni element, ki definira družino, in ga hkrati ločuje od podobnih oblik skupnosti (partnerska zveza, zakonska zveza, gospodinjstvo in sorodstvo). Definicija vključuje tudi alternativne družinske oblike, poleg tega pa vsebuje tudi politični element (drugi del stavka). Poleg tega pa prvi del definicije (»vsaj en odrasel človek«) priznava enostarševske družine kot prave družine, kar kaže na univerzalnost definicije.

Sociološka definicija družine kot konstitutivni element družine opredeljuje starševsko razmerje, medtem ko ta ni primarni pogoj definiranja družine pri statistični analizi. Poleg starševskega razmerja sociološki vidik družino definira kot dvogeneracijsko skupnost in družbeno institucijo. Ta najbolj splošna definicija družine s področja sociologije vključuje veliko družinskih tipov, pomembno pa je, da razlikuje dvogeneracijske družine od večgeneracijskih, saj s tem vključuje vse tipe družine (nuklearne, enostarševske, reorganizirane, itd.), izključuje pa gospodinjstva, v katerih živi več družin – torej če v enem gospodinjstvu živijo otroci, starši in stari starši, se ne more trditi, da gre za eno samo družino, ampak gre za dve družini.

Giddens družino definira kot »skupino oseb, ki jih povezujejo sorodstvene vezi, in znotraj te skupine odrasli skrbijo za otroke« (Giddens 2001: 173).

Nowotny, Fux in Pinneli (v Renner 2006: 16) družino definirajo kot »skupek oseb, ki živi v skupnem gospodinjstvu in jo sestavljata vsaj en otrok in vsaj ena odrasla oseba ter je med seboj povezana z zakonsko zvezo ali s kohabitacijo in starševskim razmerjem«. Ta definicija se od Giddensove razlikuje predvsem v tem, da vključuje pojem skupnega gospodinjstva, medtem ko Giddensova definicija tega ne omenja. Družinsko gospodinjstvo je gospodinjstvo, v katerem so člani ene družine ali več (in osebe, ki niso člani teh družin), a skupaj stanujejo in skupaj porabljajo svoje dohodke za osnovne življenjske potrebe (vir: http://www.stat.si/Popis2002/si/definicije_in_pojasnila_4.html)

Renner (1995: 15) pravi, da je

družina temeljno mesto socialne konstitucije in obenem točka, ki ji uspeva nemogoče: socialna razmerja, kakor so razmerja med generacijami in razmerja med spoloma predeluje oziroma prikazuje kot naravna in narobe, naravna dejstva kakor rojstvo, rast, smrt opremlja s celim registrom socialnih pomenov. Družina je prav zato, ker je mesto dogajanj in odnosov, ki se dotikajo najglobljih dimenzij življenja, na videz vsem skupnih in univerzalnih, privilegiran material, s katerim se konstruirajo socialni arhetipi in miti, ideološke predstave, ki pa niso vselej afirmative.

Ta definicija vključuje tudi enostarševske družine, saj se tudi v tem tipu družine dogajajo vsi naravni in družbeni procesi kot v vseh ostalih družinah.

Družina je skupaj s svojo sorodstveno mrežo socialno kulturna institucija, v kateri se na poseben način povezujejo individualna svoboda in socialna vezanost, normativnost in spontanost. Družina se razlikuje od vseh drugih institucij, v katerih človek živi oziroma jim pripada, po tem, da je stalno prisiljena reagirati na potrebe posameznice, posameznika, in prav tako mora reagirati na potrebe drugih družinskih članov in članic. V drugih skupinah posameznica, posameznik reagira časovno in vsebinsko omejeno (Ule 1995: 127).

Švab (2001: 55) za družino trdi, da to »ni zgolj družbeno dana institucija, ki jo lahko spreminjajo le vplivi od zunaj, ampak je aktivni dejavnik, ki v razmerje z družbenim okoljem vstopa tako, da ga spreminja, a se nanj adaptira in s tem spreminja.«

Poleg raznih statističnih in socioloških definicij obstajajo tudi psihološke definicije družine, ki se nanašajo predvsem na odnose in interakcije v družinski skupnosti. Čačinovič-Vogrincičeva (1998: 105) definira družino kot »tvorbo dveh ali več posameznikov, ki so v interakciji, imajo skupna pravila in cilje, povezujejo pa jih tudi skupne norme in vrednote«. Odnose v družini tako odraža trajna struktura statusov in vlog. Oblikujejo se tudi strukture moči in načini vodenja. Poleg tega se oblikujejo tudi mreže komunikacij ter statusov in vlog. Avtorica meni, da se vloge družinskih članov diferencirajo glede na delitev dela.

2.2 Tipologije družin

Tipologije družin imajo svoje prednosti in pomanjkljivosti. Njihove prednosti so predvsem v tem, da veliko povedo o sami sestavi družin (ali gre na primer za nuklearno, enostarševsko, reorganizirano ali kakšen drugi tip družine), veliko manj pa povedo o družinskem življenju in njegovem načinu (ki bolj označuje delovanje znotraj zasebne sfere družine – prijateljski in sorodniški odnosi).

Prednost tipologij je tudi v tem, da z njihovimi pomočmi lahko lažje in tudi prej usmerimo pozornost na tiste družinske oblike, ki so bolj socialno ranljive (na primer enostarševske). Sociološko raziskovanje mora pri tipologijah biti dokaj previdno, saj med družine razne tipologije uvrščajo tudi za sociologijo nedružinsko gospodinjstvo partnerjev (zakonca ali kohabitirajoča partnerja, ki nikoli nista imela otrok, ali pa so njihovi otroci že zapustili skupno gospodinjstvo). Ob tej definiciji manjka element, ki ga je OZN postavil za konstitutivni element družine, in sicer skrb za otroka.

Sociološke raziskave družine so predvsem uporabljale Brownovo tipologijo (Brown v Rener 2006: 17):

1. jedrne družine – družine dveh staršev in otrok;
2. klasične razširjene družine – vertikalno in horizontalno razširjene družine ter družine, sestavljene iz več jedrnih družin, ki jih povezuje sorodstveno razmerje in strnjena lokacija bivanja;

3. modificirane razširjene družine – družine, ki so geografsko ločene, vendar vzdržujejo redne sorodniške stike in si nudijo vzajemno podporo;
4. enostarševske družine;
5. reorganizirane družine – ponovno vzpostavljene družine oziroma družine, v katerih je vsaj eden od staršev socialni, ne pa tudi biološki starš.

Renner meni, da ta tipologija po nepotrebnem izpostavlja enostarševske in reorganizirane družine, ki bi jih lahko uvrstili med jedrne. Pri tipologiji se namreč lahko nehote začuti pridih ideologije nuklearne družine, saj enostarševske in reorganizirane družine izpostavi v posebni kategoriji, ni pa tudi nujno, da jih predstavlja kot nepopolne družinske oblike in zato neenakovredne jedrnim družinam, ki so tu prikazane kot nuklearna oblika družine (družina dveh staršev in otrok).

Družinska tipologija OZN ima tri kategorije (Cseh-Szombathy v Renner 2006: 17):

1. jedrne družine – biološke in socialne jedrne družine staršev in otrok, enostarševske družine in adoptivne družine;
2. razširjene družine – tri- in večgeneracijske družine, poligamne razširjene družine in plemenske razširjene družine;
3. reorganizirane družine – dopolnjene in vzpostavljene družine, življenje v skupnostih (komunski način življenja) in reorganizirane družine istospolnih partnerjev.

Gre za nekoliko vrednostno manj obremenjeno tipologijo, ki je tudi v skladu z OZN-definicijo družine, in sicer tako kot definicija tudi družinska tipologija OZN za konstitutivni element družine predstavlja skrb za otroka. Tipologija OZN se osredotoči na družine, ki so dvogeneracijske, vse ostale tipe družin pa poimenuje razširjene.

Jedrna družina predstavlja osnovno enoto vsake družbe, saj se v njeni zasebni sferi odvija pomemben proces tako za posameznika kot za družbo – socializacija. Biološka jedrna družina je tista, v kateri se posameznik rodi, socialno jedrno družino pa si posameznik ustvari (torej zapusti biološko jedrno družino, se osamosvoji in ustvari svojo družino – posameznik iz vloge otroka v biološki družini prevzame vlogo starša v socialni jedrni družini). Jedrna družina, ki po Brownovi klasifikaciji predstavlja nuklearno družino, je bila od 50. let 20. stoletja ukoreninjena v družbo kot prevladujoča oblika sodobnih družb in te predstave so še dandanes prisotne v moralnih aspektih

medijskih in političnih vidikov, ki si jemljejo pravico razsojati, kaj je normalna družina. Stanje oziroma odnos do ostalih oblik se sicer spreminja in je vedno bolj sprejemljivo. Družba je bila dejansko prisiljena spremeniti svoja prepričanja in vrednote zaradi vse večjega števila alternativnih družinskih oblik, še zmeraj pa se zdi, da nekatere oblike družinskega življenja še kar nekaj časa ne bodo mogle biti enako sprejete kot nuklearna, ki jo zahodna kultura še vedno preferira kot idealen tip.

Tipologija OZN enostarševske družine uvršča med jedrne družine, saj v nasprotju s tradicionalnimi pogledi priznava, da se tudi v enostarševskih družinah odvija socializacija. S tem pa tudi priznava, da se posamezniki iz enostarševskih družin (nič manj kot posamezniki iz nuklearnih družin) razvijejo v odrasle, celovite osebnosti, ki so sposobne vzgojiti svoje otroke v normalne ljudi in tako doprinesti k razvoju človeške družbe.

Reinhard Seider vzpostavi grobo delitev med »običajnimi« in »neobičajnimi« oziroma alternativnimi družinskimi oblikami. »Običajno« družino zastopa predvsem nuklearna družina, ki velja za idealen tip. Priznava, da se je od 70. let 20. stoletja povečalo število ljudi, ki ne živijo v običajnih družinah. Obenem trdi, da so postale alternativne družinske oblike bolj raznolike.

Sistematično razlikuje med alternativnimi družinskimi oblikami in nedružinskimi življenjskimi oblikami (Seider 1998: 225):

- Alternativne družinske oblike predstavljajo vsa gospodinjstva, ki se izrazito razlikujejo od običajne družine (zopet omenja nuklearno družino kot običajno) in v katerih živi vsaj en roditelj, najsibo biološki ali le psihosocialni, trajno skupaj z vsaj enim otrokom in skrbi zanj; v to skupino spadajo:
 - enostarševske družine in samohranilske družine,
 - krušne (dopolnjene družine),
 - posvojiteljske družine,
 - družine dnevnih vozačev,
 - življenjske skupnosti brez »poročnega lista« z otrokom ali otroki,
 - stanovanjske skupnosti z otrokom ali otroki.

- K nedružinskim življenjskim oblikam pa spadajo:
 - ljudje, ki živijo sami – kolikor so se zavestno odločili za to, govorimo o samskih ljudeh oziroma »*singles*«,
 - zakoni brez otrok,
 - življenjske skupnosti brez otrok,
 - razmerja med dvema v ločenih gospodinjstvih brez otrok (*living apart together*),
 - sukcesivni zakoni – označeni tudi kot »nadaljevalni zakoni« po razvezi in brez otrok,
 - nezavezujoča razmerja para brez otrok,
 - istospolni pari v skupnem gospodinjstvu ali *living apart together* brez otrok,
 - stanovanjske skupnosti brez otrok.

Seider svojo klasifikacijo razdeli po ključnem elementu družine: otroku. Zanj je družinska oblika le, če je v tem razmerju tudi otrok. Kot konstitutivni element postavlja še skrb za otroka. Dodaja še, da so doživljajske vrednote in solidarnostne vezi, ki so bile prej povezane z življenjem v običajni družini, nekje od 80. let 20. stoletja zdijo uresničljive tudi v alternativnih in nedružinskih življenjskih oblikah, in tako svojo klasifikacijo le postavi za bolj vrednotno nevtralno, kot se zdi na prvi pogled.

2.2.1 Funkcije družine

Sergej Flere opredeli nekaj funkcij družine. Družina predstavlja zapleteno notranjo strukturo, ki je navezana na skoraj vse pojave v družbi, obenem pa je univerzalna družbena institucija, ki je hkrati tudi intimna skupnost. V tej intimni skupnosti je notranja organizacija določena z družbenimi pravili, ki odsevajo splošnejše družbene determinizme (Flere 2000: 121). Univerzalne funkcije družine so naslednje (Flere 2000: 122-123):

- proizvodnja – ta funkcija je navezana na gospodarstvo, vendar ni čisto univerzalna,
- potrošnja v gospodinjstvu,
- legitimiziranje družbenega položaja,

- socializacija in vzgoja – nekateri strokovnjaki trdijo, da je to tudi najpomembnejša funkcija družina, ki se tudi veže na legitimiziranje družbenega položaja,
- fizično in čustveno varstvo - da otrok razvije stabilno osebnost,
- socializacija in stabilizacija osebnosti z mehanizmi zaščite pred napadi na osebnostno ravnotežje, ki prihajajo iz širše družbe,
- priprava na prevzemanje vlog odraslih in podrejanje družbenim odnosom.

Po tradicionalnih pogledih enostarševska družina številnih od zgoraj naštetih funkcij ne bi mogla izpolnjevati. Najprej ne bi mogla zadovoljevati spolnih potreb (samohranilski starš torej ni bil poročen, izvenzakonski seks pa je bil stigmatiziran); ne bi mogla zagotavljati reprodukcije družbe; menilo se je, da otroci iz enostarševskih družin ne razvijejo stabilne osebnosti (*»...za tamalega zelo hudo. Po šestih mesecih sem ga psihološko pripravil, da je postal močan...«* (Marko, 49 let, strojni tehnik)); prenašanje vrednostnega sistema na naslednjo generacijo bi bilo napačno, saj bi s tovrstno družinsko obliko otrokom dajali napačen vtis, kakšna je normalna družina.

Danes temu ni več tako. Izvenzakonski seks ni več tabu, ampak zelo pogosta praksa v skoraj vseh družbah sveta; reprodukcija družbe se zagotavlja, vendar ne na račun izvenzakonskih skupnosti, ampak predvsem na kohabitajočih; otroci iz enostarševskih družin ne kažejo nikakršnih odstopanj pri razvijanju osebnosti; in enostarševske družine niso več percipirane kot »nenormalna« oziroma nepopolna družinska oblika, ampak so vse bolj razširjene in družbeno sprejete.

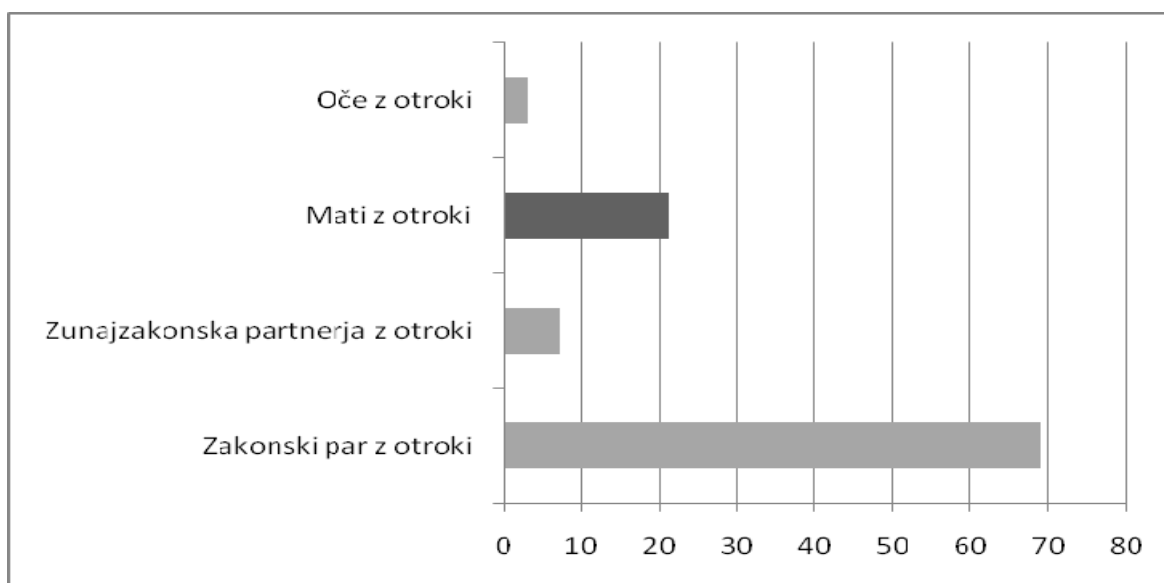
2.2.2 Tipologija družin v Sloveniji

V Sloveniji bi po OZN tipologiji glede na družinske življenjske aranžmaje lahko razlikovali med (Rener 2006: 17):

1. jedrnimi družinami – kamor bi uvrstili dvostarševske, enostarševske in reorganizirane družine in
2. razširjenimi družinami – kamor bi uvrstili klasične razširjene družine in razpršene razširjene družine).

V Sloveniji še zmeraj prevladuje nuklearna družina, saj je ob zadnjem popisu prebivalstva leta 2002 delež te družinske oblike znašal 69 % med vsemi družinskimi oblikami (t.j. zakonski par z otroki). Materinske enostarševske družine so predstavljale 21 % družinskih oblik. Zunajzakonskih partnerjev z otroki je bilo 7 %. Očetovske enostarševske družine so predstavljale 3 % vseh družinskih oblik, kar je pomenilo 7-krat manjše število kot število materinskih enostarševskih družin (glej slo 2.1.).

Slika 2.1: Delež družin v Sloveniji leta 2002

Vir: Statistične informacije, Prebivalstvo, 2006

Število družin v Sloveniji se povečuje, a so manjše. Najpogostejši tip družine je torej poročen par z otroki. Povprečna družina z otroki v Sloveniji šteje 3,4 člana. 87 % slovenskega prebivalstva je po zadnjem popisu leta 2002 živelo v družini. Skoraj vsaka peta družina v Sloveniji pa je enostarševska. Njihova povprečna velikost je 2,3 člana. Ob popisu leta 2002 je z obema staršema v družinah živelo 80 % otrok, kar je bilo štirikrat več od otrok, ki so živeli samo z enim od staršev. Najmanj je bilo takšnih otrok, ki so živeli samo z očetom.

Za Slovenijo je značilno (kot drugod po svetu), da se mladi vse pogosteje odločajo za otroke vedno pozneje v svojem življenju, četudi že imajo zakonskega partnerja ali živijo v zunajzakonski skupnosti. Povprečna starost matere ob rojstvu prvega rojstva se giblje okoli 28. leta. Skoraj polovico otrok v Sloveniji rodijo matere, ki niso poročene. V

70.letih 20.stoletja je bilo v zunajzakonski zvezi rojenih okoli 10% otrok, leta 2006 pa je ta delež znašal več kot 40%.

Največ materinskih enostarševskih družin, ki jih je bilo skupno v 16 % vseh družin, je bilo zabeleženih v osrednjeslovenski regiji v bolj urbanih okoljih (18 %), najmanj pa v jugovzhodni Sloveniji (Statistični urad Republike Slovenije, Posebna objava ob mednarodnem dnevu družin: družine v Sloveniji, 2006).

3 TRENDI SPREMINJANJA DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA

Nekateri avtorji so napovedovali instituciji družine izginotje oziroma propad. Mnogi so pisali o krizi družine, saj je nuklearna družina začela izgubljati svoj primarni status med oblikami družinskega življenja. Zdi se, da so zanemarjali alternativne oblike družin in niso verjeli, da so lahko tudi takšne oblike, kot so enostarševske, istospolne in druge oblike družin, prav tako »uspešne« kot nuklearne. Ni smiselno govoriti o krizi družine, ampak je bolje govoriti o spreminjanju družinskega življenja. Vrednost družine ne upada. Je univerzalna institucija, ki se v takšni ali drugačni obliki pojavlja v vsaki kulturi človeštva, njena vloga pa je za družbo nenadomestljiva in je nujna za človeško družbo.

Skozi zgodovino je družina doživela številne spremembe. Posameznik je v preteklosti bil zelo povezan z družinsko skupnostjo. Moškemu je nudila zaščito pred zunanjim svetom, ženske pa so bile popolnoma vpete v svojo družinsko vlogo, t.j. vlogo matere in gospodinje. Povezanost z družinsko skupnostjo je šla celo do te meje, da se je družina kolektivno odločala o izbiri partnerja, česar si v zahodnem svetu dandanes ni mogoče zamisliti.

Kljub vsem načrtnim pokusom destabiliziranja družine, ki smo jim bili priče v preteklosti in sedanjosti, vrednost družine ne upada. In to spet ne velj samo za starejšo generacijo, temveč tudi z mlade. Zdi se torej, da se kriza družine razpleta že danes drugače, kot so mnogi menili in pričakovali še pred nedavnim. Vloge družine pač ni moč in je tudi ne bo moč nadomestiti. Ta vloga je nenadomestljiva, je nujna za človekov biološki obstoj, je nujna za obstoj družbe in njenih organizacij ter ustanov, je nujna za prenos, s tem pa ohranitev, rast in bogatenje človekove kulture in človeškega druha iz ene generacije v drugo. Družina je takorekoč na križišču vseh najpomembnejših razsežnosti človekove eksistence: naravne, socialne in duhovne. Brez nje ni napredka, celo ne obstaja katerikoli izmed njih (Musek 1995: 178).

Družinsko življenje se od sredine 20. stoletja naprej hkrati z družbo spreminja. Družinske oblike in način življenja se vzporedno spreminjajo s spremembami na

maritalnem trgu in v reproduktivnih vzorcih. Življenjski stil se individualizira, dogajajo se demografske spremembe, ki jih ni moč ustaviti. Prisotna je vse večja ekonomska neodvisnost žensk, ki vpliva tudi na vse manjše število porok, vse več je kohabitirajočih partnerjev, stopnja razvez je višja. Navedenih je le nekaj trendov, vendar tudi ti spadajo pod značilnosti sodobnih družin. Prav večje število razvez zakonskih zvez in liberalizacija le-teh sta močno vplivala na povečanje števila enostarševskih družin (in prav tako na število reorganiziranih družin). »Deinstitucionalizacija zakona je pomenila konec monopola edine legitimne in legalne oblike skupnega življenja in spolnega razmerja« (Seider 1998: 256).

Družinsko življenje, kot ga pozna naša civilizacija, se je vseskozi spreminjalo. Spreminjanje spolnih in poklicnih vlog je pripeljalo do tega, da je »tradicionalna patriarhalna struktura družine z razmejenima vlogama očeta, ki opravlja poklicno delo (in s tem preživlja družino), in matere, ki gospodinji doma, dandanes redkost« (Musek 1995: 170).

Na prehodu iz industrijske v postmoderno družbo se je začel opazovati razvojne trende spreminjanja družin tako v Evropi kot tudi v Sloveniji (Rener v Rener in drugi 1995: 19-21):

- pluralizacija družinskih oblik,
- formalna zakonska zveza je začela zgubljati na svojem pomenu,
- začelo je naraščati število razvez in ločitev,
- kot posledica zgoraj naštetih trendov (predvsem naraščanja števila razvez in ločitev) se je začelo povečevati število enostarševskih družin (večinoma materinskih),
- prav tako se je povečalo število reorganiziranih družin,
- družinski življenjski poteki so se začeli spreminjati,
- podaljševati se je začelo tudi obdobje prehoda iz družine orientacije v družino prokreacije (oseba iz vloge otroka preide v vlogo starša)
- in podaljševati se je začelo tudi obdobje »praznega gnezda«.

V preteklosti so bile zaradi produkcijskega dela značilne trogeneracijske družine, ki pa so se v skladu s spremembami produkcijskega načina postopoma spreminjale v dvogeneracijske. Napredki v gospodarstvu in prehod iz kmetijskega v blagovno-denarne načine so pomenili manjšo odvisnost otrok od staršev, predvsem v smislu, da starši niso

imeli več toliko besede pri določanju življenjskega stila svojih otrok. Kot posledica večje svobode izbire pri določanju svojega življenjskega stila se je večja svoboda izbire vse bolj uveljavljala pri izbiri partnerjev. Zakonska zveza je začela vse bolj izgubljati na svoji veljavi, tako da družba ni bila več negativno nastrojena proti izvenzakonskim otrokom. Tradicionalni tabuji so začeli izgubljati svoj pomen. Nekoč je veljala norma, da je bil moški tisti, ki je preživel družino (ang. *bread-winner*), ženska osnovna naloga pa je bila, da je skrbela za otroka in gospodinjala. Industrializacija je ženskam prinesla večje možnosti zaposlovanja, tako so ženske imele večjo avtonomijo in s tem so bile manj odvisne od moških. Višja stopnja zaposlenosti žensk pa je pomenila tudi upad rodnosti, saj je bilo težko usklajevati delo in družino. »Uporaba kontracepcijskih sredstev je zmanjšala število rojstev in ženskam omogočila preboj v javno sfero« (Sieder 1998: 247).

Navkljub velikim družbenim spremembam se je zdelo, da je družina stabilen termin. Vendar se je institucija družine spreminjala vzporedno z družbenimi spremembami. Premisa, da je družina stabilna institucija, že nekaj časa ni več veljavi, saj postaja očitno, da se z vsako generacijo človeške družbe nekaj spremeni. Tako se že nekaj desetletij zakonska zveza, ki je nekoč veljala za edino legitimno obliko skupnega življenja moškega in ženske, vse bolj umika pojmu »skupno življenje«, ki ne pomeni nujno zakonske zveze. Še več, zakonskih zvez je vedno manj, število skupnosti kohabitirajočih partnerjev pa vztrajno narašča. Mladi ljudje pri odločitvah za partnerstvo in družino ne razmišljajo več dolgoročno, ne ozirajo se na določene družbeo zaželene orientacije, ampak sta tu prisotna predvsem individualizem in svoboda izbire. V preteklosti je vplivno vlogo igrala nacionalna država, ki je zagotavljala družbeni red. »Sodobne družbene okoliščine kažejo, da je prišlo do dezorganizacije kapitalizma, razdrobljenosti razredne pripadnosti, rasti potrošniške kulture, naraščajoče vloge množičnih medijev ipd.« (Dremelj 2003: 150). Te nove okoliščine neposredno vplivajo na življenjski stil posameznika. Ta si sam oblikuje življenjske načrte. Družina pa še zmeraj ostaja ključnega pomena, saj je kot »primarna družbena skupina prostor, kjer se vrši socializacija posameznika, ki med seboj povezuje različne generacije« (Turnbull v Dremelj 2003: 152).

Družina je enota, ki se prilagaja družbenim spremembam, in ima precejšnje sposobnosti spreminjanja.

Porast različnih družinskih tipov je posledično pomenil predmet povečanega strokovnega zanimanja.

3.1 Preučevanje enostarševskih družin

Institucija družine je že dolgo časa predmet preučevanja sociološke znanosti. Mnoge sociološke teorije so uvedle svoje definicije, med njimi tudi marksizem in funkcionalizem.

Marksizem je na družino gledal kot na obliko zatiranja, ki ga opravljajo odrasli moški do žensk in otrok. Slednje moški obravnavajo kot svojo last in objekte izkoriščanja. Funkcionalizem je po drugi strani trdil, da je družina pomembna institucija, saj ima funkcije splošno družbenega pomena, ki jih ni moč uresničevati na drug način (Flere 2000: 124) - z eno besedo, funkcionalizem je v družini videl kot pomembno funkcijo predvsem socializacijo.

Čas liberalizacije razvez zakonskih zvez je pomenil zvišanje števila enostarševskih družin. V sredini 20. stoletja so razveze bile nezaželjene in razumljene kot odklonske. Prav enostarševske družine so bile predstavljene kot razlog za mladinsko delikventnost in nestabilnost družbe. Pomembna sta dva teoretska pristopa k preučevanju enostarševskih družin, socialna zgodovina in feministična teorija.

Socialna zgodovina je pri interpretaciji preteklosti družin mnogokrat izražala dvom. Znotraj socialne zgodovine nikoli ni bil dorečen konsenz o preteklosti družinskega življenja. Cambriška šola je ugotovila (s Petrom Laslettom na čelu), da je nuklearna družina obstajala že v 16. in 19. stoletju ter, da to ni zgolj pojav v modernejši zgodovini. Ta pristop je naletel na številne kritike, saj se je pojavil problem interpretacije podatkov in zgodovinskih virov (Burke v Švab 2001: 26). Zgodovinar Burke je tako menil, da gre pri datiranju nuklearne družine za različne poglede na družbene spremembe. Slednje so pripomogle tudi k spreminjanju družinskih struktur, obenem pa se je potrebno zavedati tudi dejstva, da so družinske strukture prilagodljive in so se hkrati z družbenimi spremembami spreminjale tudi same. Socialna zgodovina je na sociologijo družine vplivala vsebinsko, zbrala je nove podatke o družinskih oblikah v preteklosti, ki so pomembno prispevali k spoznanju, da nuklearna družinska oblika ni stvar modernejše

zgodovine in da se ni pojavila zgolj zaradi družbenih sprememb (kot je na primer industrijska revolucija), ampak je obstajala že v 16.stoletju. »Družina ni zgolj rezidenčna enota, ampak ima tudi pravne, ekonomske in skupnostne dimenzije« (Švab 2001: 26).

Francoska feministična gibanja so se zavzemala za preučevanje enostarševskih družin kot obliko legitimne družinske oblike, zato so tovrstne teorije pomembne in so pripomogle k družbenemu sprejemanju enostarševskih družin.

Množično zaposlovanje žensk je pomenilo spremembe v družinskem življenju. Feministične teorije so predvsem kritizirale ideologijo nuklearne družine, kjer naj bi ženska bila podrejena (poziciranje ženske v zasebno sfero), moški pa predstavljen kot materialni preskrbovalec družine, najbolj pa so nasprotovale ideji, da je tovrstna oblika družine edina legitimna. Poudarjale so tudi ambivalenco med vrednotami individualizma in enakosti (vrednote, ki so bile ženskam zgodovinsko odrekane) ter vrednotami skrbi za druge in skupnosti (ki se simbolno ekskluzivno povezujejo z ženskimi družbenimi vlogami) (Thorne v Švab 2001: 10).

Tematiziranje družine s strani feminizma se razdeli v tri obdobja (Švab 2001: 16-24):

1. Obdobje kritike in dekonstrukcije (nuklearne) družine (konec 1960-ih let – 2.polovica 1970-ih let): predvsem so kritizirali družino kot mesto zatiranja žensk, kar naj bi bila posledica ekonomske odvisnosti žensk v družini, kar je kasneje pripomoglo k razvijanju teoretskih pristopov pri analizi družin,
2. Obdobje obrata analitične pozornosti k spolni razliki in odkrivanju pomembnosti materinstva oziroma specifičnih izkustev (pozna 1970-a in 1980-a leta): zgodil se je obrat v analizo ženske razlike in še posebej izkušnje materinstva,
3. Obdobje tematizacije družinskega spreminjanja oziroma pluraliziranja/nove družinske oblike, vloge itn. (1980-a in 1990-a leta): za to obdobje so značilne kritike na račun tez o propadu družine ter dokazovanje, da postmoderne družinske spremembe ne pomenijo družinske dezintegracije, zahteve po prilagoditvi družinskega prava in socialne politike spremembam družinskega življenja.

Vsekakor so feministične teorije znatno doprinesle k boljšemu razumevanju alternativnih družinskih oblik in njihovemu sprejemanju s strani družbe. Ob poudarjanju razlik med spoloma in predvsem kritike na račun tega, da je ženska le gospodinja in ekonomsko odvisna od moškega, so poleg promoviranja enakosti med spoloma jasno

nakazale, da alternativne družinske oblike niso nepopolne, ampak da stojijo enakovredno ob tradicionalno sprejetih družinskih oblikah (nuklearna družina).

(Neo)konzervativizem kot ideološki sistem od države zahteva zaščito družine v imenu naroda. Ta sistem trdi, da je družina v krizi. Za družino je kot osnovno celico družbe po tej ideologiji najbolje, da se vrne v preteklost. Družina naj bi v sodobnejšem svetu postala bolj ranljiva forma zaradi zunanjih procesov. (Neo)konzervativizem nekoliko pozablja na druge oblike družine, ki so že obstajale v preteklosti. Prednost se daje tradicionalni, nuklearni družini, za katero se trdi, da je edina družinska oblika, ki omogoča normalen obstoj družbe, zanemarija pa se dejstvo, da so tudi »netradicionalne« družinske oblike pripomogle k razvoju človeške družbe, ali bolje rečeno, ga niso nič ovirale.

(Neo)konzervativizem se je v Sloveniji v sodobnejšem času pokazal ob referendumu OBMP (oploditev z biomedicinsko pomočjo).

Na drugi strani ideološkega sistema stoji bolj levo liberalno prepričanje, ki zagovarja stališče, da je družina kot institucija preživela. Ta ideologija je sprejela spremembe (vedno več ločitev, otrok rojenih v izvenzakonskih skupnosti itd.), ki nakazujejo, da se tradicionalne oblike družine vedno bolj umikajo alternativnim družinskim oblikam življenja. Družina je prilagodljiva enota, ki uspešno odgovarja na spremembe v družbi in se adaptira.

Porast različnih družinskih tipov je v 60.letih 20.stoletja predstavljal socialni fenomen in heterogene družinske oblike so postale predmet preučevanja strokovne sfere. Spremembe v družinskem življenju so postale predmet diskusij o krizi družine, ki so pripisale negativne konotacije vsem družinskim oblikam, ki so veljale za odklonske – torej so odstopale od nuklearne družinske oblike. V modernejšem strokovnem preučevanju izraz kriza družine že nekaj časa vztrajno izgublja na svoji veljavi, uveljavljajo pa se manj ideološko obremenjene razprave o pluralizaciji družinskega življenja.

3.1.1 Preučevanje enostarševskih družin v Sloveniji

Z 2. raziskovalnim vprašanjem sem se spraševala, ali so enostarševske družine v strokovni in znanstveni publicistiki v Sloveniji zanemarjene kljub temu, da gre za eno najbolj socialno ranljivih skupin. Na to vprašanje se (žal) odgovori pritrdilno, saj posebnih raziskav o enostarševskih družinah ni moč najti, še posebej tistih, ki bi se izrecno posvečale temu tipu družinske oblike.

Statistični podatki so eden najpomembnejših virov informacij o družinskem življenju v Sloveniji. Spreminjanje družinskega življenja je težko ujeti in pojasniti z različnimi statističnimi aparati. Prisotne so tudi kulturne razlike, ki zadevo samo še otežijo. Primerjalne analize so v tem smislu skoraj nemogoče, saj nekatere države lahko uporabljajo svoje koncepte in definicije, s katerimi se druge države ne morejo strinjati. Statistični podatki prikazujejo, da je slovenska družba priča spreminjanju družinskega življenja (glej tabelo 3.1).

Tabela 3.1: Tipi družin leta 1981, 1991 in 2002

	POPIS					
	1981		1991		2002	
Zakonski par z otroki	336549	82 %	325622	75%	294726	69 %
Neporočeni par z otroki	/	/	12408	3 %	29285	7 %
Mati z otroki	65251	19 %	85214	20 %	89683	21 %
Oče z otroki	9580	3 %	14095	3 %	14609	3%
Enostarševske družine skupaj	74831	18 %	99309	23 %	104292	24 %
SKUPAJ	411380	100 %	437339	100 %	428303	100 %

Vir: Renner, Sedmak, Švab in Urek 2006: 37

Statistika tu v grobem prikaže, kako se je spreminjalo družinsko življenje tekom dveh desetletij v Sloveniji. Pri preučevanju statističnih informacij me je vodilo 1.raziskovalno vprašanje, kjer sem se spraševala, ali so enostarševske družine najhitreje rastoča oblika družine v Sloveniji. Po zgornji tabeli (glej tabela 3.1) to lahko potrdim, obenem pa je treba ostati previden pri statističnih podatkih za leto 1981, saj ne vsebujejo podatkov za neporočene pare z otroki.

Po hitri analizi statističnih števil je namreč mogoče ugotoviti sledeče:

- delež zakonskih parov z otroki se je zmanjšal za 13 %, kar kaže na največji padec v tej analizi,
- delež neporočenih z otroki se je povečal za 4 % (vendar ni podatkov za leto 1981),
- delež enostarševskih družin se je povečal za 6 %, kar kaže na največje povečanje, temu pa je pripomoglo predvsem povečanje deleža mater z otroki, ki se je povečal za 2 %, očetovskih enostarševskih družin pa je bilo leta 2002 približno enako kot leta 1981.

Zopet je potrebno opozoriti na manjkajoče podatke neporočenih parov z otroki za leto 1981, saj se tako izračunani deleži (glede na dostopne podatke) družin za leto 1981 po vsej verjetnosti razlikujejo od pravih vrednosti.

Po tej analizi bi se lahko sklepalo, da se povečuje število družin, v katerih starša nimata sklenjene zakonske zveze. Najbolj pa se je povečalo število enostarševskih družin – mogoče je sklepati, da prav na račun povečanja števila razvez zakonskih zvez.

Na temo enostarševskih družin je bilo napisanih tudi nekaj diplomskih del in doktorskih disertacij, večinoma pa so vključene v širše raziskave o družini. To predstavlja dodatno dilemo, saj tovrstne raziskave ne izpostavljajo vseh težav, ki spremljajo enostarševske družine, ampak običajno izpostavljajo le najbolj očitne, kot na primer materialno deprivacijo.

Kot prispevek k preučevanju enostarševskih družin velja med drugimi omeniti naslednja dela:

- Kordeš, Uroš in Helena Jeriček (2006): *Spremljanje enostarševskih in rekonstruiranih družin*. Zaključno poročilo. Ljubljana: Inštitut Jožef Štefan, Center za informatiko in zunajšolsko izobraževanje.
- Rener, Tanja, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek. (2006): *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Založba Annales.
- Švab, Alenka (2001): *Družina. Od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Rener, Tanja, Vera Kozmik, in Vika Potočnik, ur. (1995): *Družine: različne – enakopravne*. Ljubljana: Vitrum.

Ta dela z razliko od nekaterih avtorskih del, ki se ukvarjajo z družinsko problematiko, posebno pozornost posvečajo tudi trendom spreminjanja in življenjskemu standardu alternativnih družinskih oblik. Med drugim priznavajo, da je pomemben aspekt enostarševskih družin tudi čustvena (ne)stabilnost in nezadovoljstvo z lastnim življenjem. Opozarjajo tudi na šibkejše socialne mreže.

Razen uradne statistike se stroka ne ukvarja toliko s preučevanjem enostarševskih družin, pa čeprav gre za najhitreje rastočo obliko družinskega življenja v Sloveniji. Nekateri raziskave so se približale tej problematiki, vendar ne v tej meri, da bi lahko o težavah enostarševskih družin informirale tudi širšo javnost. Slednja ima še dandanes napačne predstave o enostarševskih družinah in jih pogosto tudi stigmatizira. Nekoč so enostarševske družine bile videne kot nepopolne (do popisa leta 1961 so spadale prav v to kategorijo), s čimer jih je družba označila kot manjvredne družinske oblike, ki so preveč odstopale od idealnega družinskega modela. Dandanes se je pojavil trend družbenega stigmatiziranja enostarševskih družin zaradi povečanja števila parov, ki imajo skupaj otroke in, ki sicer živijo skupaj, vendar so uradno prijavljeni na različnih lokacijah stalnega prebivališča. Tako se marsikatera ženska uradno prijavi kot samohranilka zaradi različnih denarnih dodatkov in drugih ugodnosti, ki jih sicer ne bi uživala, če bi tudi uradno bilo zavedeno, da sta v gospodinjstvu dva starša, dva dohodka. Družba se iz teh razlogov zato včasih odklonsko obnaša do enostarševskih družin, tudi tistih, ki to dejansko so. »*Mislím, da je to izkoriščanje drugih, na račun pravih enostarševskih družin*« (Marko, 49 let, strojni tehnik).

Nekaj tistih raziskav, ki so bile narejene na temo enostarševskih družin, ni bilo predstavljenih širši javnosti. Ostajajo v ožjem akademskem krogu, kar pa seveda ne pripomore k izboljšanju življenjskega standarda in urejanju socialne varnosti enostarševskih družin.

4 PLURALIZACIJA DRUŽINSKIH OBLIK

V današnjem času ni več smiselno govoriti o družini v edninski obliki, ampak v množinski, saj je značilno tako za vso Evropo kot tudi za Slovenijo, da si ljudje danes bolj kot kdajkoli sami izbirajo oblike in načine družinskega življenja. »Osnovni razvojni trendi spreminjanja družin v Evropi in v Sloveniji nakazujejo na značilnosti intenzivne pluralizacije družinskih oblik in družinskih stilov« (Rener 1995: 15).

Družinsko življenje dobiva nove dimenzije, od enostarševskih družin do reorganiziranih družin, ki so posledica vnovičnih porok.

Pri preučevanju sprememb družinskega življenja gre predvsem za preučevanje odmika od ideološkega vzorca nuklearne družine. Nuklearna družina je v družboslovnem raziskovanju predstavljala prevladujoč model, vendar zaradi sprememb v demografskih kategorijah in vzorcih nuklearna družina ni več prevladujoč model, ampak je postala le ena izmed družinskih oblik, ki so med seboj enakovredne in niti ene izmed njih ne bi smeli imenovati nepopolne.

Družbena zaprtost oziroma omejenost družine je tista, ki dovoljuje družini (oziroma posameznikom v njej) dobršno mero samostojnosti pri ustvarjanju in spreminjanju družinske realnosti, kar pomeni, da »družina ni zgolj institucija, ki se spreminja le z zunanjimi vplivi« (Švab 2001: 55). Posamezniki znotraj družine imajo velik vpliv pri ustvarjanju svoje družinske skupnosti in se v skladu z družbenim okoljem adaptirajo.

Pluralizacija družinskih oblik pomeni več pojavov, ki so se hkrati pojavljali (in se še danes), in sicer zmanjševanje nuklearnih družin, naraščanje alternativnih družinskih oblik (reorganizirane, istospolne, enostarševske, ipd.), enočlanskih gospodinjstev in še nekaj drugih družinskih oblik. Znotraj pluralizacije družinskih oblik se odvija tudi spreminjanje družinskih vrednot.

Z družinsko pluralizacijo se razume naslednje procese (Švab 2001: 42-43, 80-81):

- pluralizacija družinskih oblik, ki pomeni soobstoj različnih oblik in načinov družinskega življenja glede na odločitev posameznikov – ta proces se povezuje skupaj s spremembami, kot so upad števila formalnih zakonskih

zvez, večanje števila kohabitacij, večanje števila razvez in otrok, rojenih izven zakonske zveze, ipd.,

- pluralizacija življenjskih stilov in življenjskih potekov, ki vpliva na raznolikost družinskih in partnerskih zvez (pri mladih so značilne predvsem kohabitacije),
- spreminjanje družinskih vrednot (in simbolno spreminjanje življenjskega sveta družin), ki je zelo kompleksen in večdimenzionalen fenomen (kar se pokaže na primeru enostarševskih družinah, saj so danes povsem legitimna – družbeno sprejeta – in vedno bolj razširjena družinska oblika),
- intradružinska diferenciacija, kar pomeni, da se znotraj družine pluralizirajo posamezne družinske vloge (v ta kontekst se lahko umesti pluralizacijo vsakdanjega življenja družin oziroma vsakdanjih praks, predvsem različne načine dnevne organizacije družine).

Družinsko življenje (tudi v Sloveniji) postaja vse bolj raznovrstno in nepredvidljivo, saj se ob strukturi (spolni in starostni) spreminjajo družinske vloge in delitev družinskega dela. Pomemben vpliv imajo širše societalne in demografske spremembe. Posameznik ni več toliko navezan na tradicionalne in (ponekod še zmeraj) družbeno zaželeno norme, ki zadevajo izobrazbo, zaposlitev, predvsem pa je tu kategorija poroke, katere število postaja vse bolj nestabilno in spremenljivo. Zmanjšuje se število porok, povečuje se število razvez. Nekatera obdobja se med seboj mešajo (na primer starševstvo pred poroko, ki v preteklosti ni bilo družbeno zaželeno), vse bolj je prisotna že omenjena LAT-faza. Družinski model ni več monoton model, ampak vse bolj dinamičen, zato pa ga je tudi težje predstaviti. To velja za modernejše preučevanje družinskih oblik; družinski model je vseskozi bil raznovrsten, vendar je znanstvena stroka svoje zanimanje posvečala predvsem nuklearni družinski obliki.

Spreminjanje družinskega življenja je prva začela opazovati demografska statistika, ki je s svojimi številkami jasno in objektivno pokazala na pluralizacijo družinskih oblik. Vendar ima uradna statistika poleg tega, da ponudi največ podatkov, tudi kar nekaj pomanjkljivosti. Je selektivna in pomanjkljiva. Selektivna v smislu, da zbira le določene vrste podatkov, ki so v državnem interesu (namenjeni predvsem oblikovanju socialne in družinske politike), pomanjkljiva pa zato, ker je način zbiranja podatkov usmerjen v model nuklearne družine, pogosto le v zbiranje podatkov po gospodinjstvu; ti podatki pa

»težko pojasnijo vzroke dinamike oziroma spreminjanja« (Švab 2001: 57). Težavo predstavljajo tudi različne percepcije in defincije družinskih oblik in družinskega življenja na splošno po posameznih državah, saj je zelo težko narediti primerjavo med posameznimi državami, ker imajo le-te drugačne kulturne vrednote in se lahko posameznim državam nekatera vprašanja, ki se tičejo družinskega življenja, zdijo preveč osebne narave.

Pluralizacija družinskih oblik je tudi posledica drugačnega dojemanja mlajših generacij nekaterih tradicionalnih institucij (kot je na primer poroka). Mladi ljudje zelo različno prehajajo v partnersko skupnost. Ti prehodi še zdaleč niso predvidljivi, ampak se vse bolj individualizirajo in diferencirajo. Težko je govoriti o družini v klasičnem smislu, stereotipno pa govoriti o nepopolnih družinskih oblikah. Pojem pluralizacije družinskih oblik objektivno označuje vse bolj raznolike družinske oblike. Ob pojmu pluralizacija ne gre razmišljati le o zunanjih dejavnikih – torej bolj o zunanjih družbenih vplivih, ampak je treba razmišljati tudi v smeri, da si posameznik dandanes bolj kot kdajkoli sam ustvarja svojo realnost. In pri tem se ne srečuje s toliko predsodki kot v preteklosti, ampak je njegova individualnost vedno bolj družbeno sprejeta.

Mladi so »osvobojeni« pritiskov s strani družine, prav tako pa Cerkev nima več vpliva. Družba mlade, ki se odločijo za netradicionalne poti (ne)ustvarjanja družine, več ne stigmatizira in jim dopušča več legitimnih možnosti. Mladi v današnjem času vedo, da je (ne)ustvarjanje družine osebna pravica. Ve se tudi, da če se par poroči, ni nujno, da ima otroke. To so danes pozitivni faktorji, ki spremljajo pluralizacijo družinskih oblik, vendar tudi zaradi teh faktorjev vse več mladih ne ve, kaj dejansko hočejo in mnogokrat odlagajo obdobja, ko bi morali tudi dejansko odrasti.

V preteklosti se je zelo obsojalo, če je mlad par živel skupaj že pred poroko. Danes se to celo priporoča, saj naj bi na tak način resnično spoznali partnerja – nekateri menijo, da bi se na ta način lahko celo zmanjšalo število razvez, saj bi verjetno zaradi bivanja skupaj že pred poroko zakonsko zvezo sklenilo manj parov. Zaradi skupnega bivanja pa se mladi lahko odločijo, da jim tovrstno skupno bivanje ustreza in ne rabijo zakonske potrditve. Število sklenjenih zakonskih zvez v Sloveniji kontinuirano pada (glej sliko 4.1).

Slika 4.1: Število sklenjenih zakonskih zvez od leta 1995 do leta 2005

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Statistični letopis 2005.

V Sloveniji se razveže približno vsak tretji zakon. Te razveze, ki so sicer manj pogoste med pari z otroki kot pari brez otrok, veliko pripomorejo k povečanju števila enostarševskih družin. Veliko več je materinskih enostarševskih družin, v katerih so matere samostojne, neodvisne, zaposlene osebe. Zaradi spolne diskriminacije in manjših plač na trgu delovne sile pa so materinske enostarševske družine vseeno v slabšem ekonomskem položaju kot recimo očetovske enostarševske družine.

Za pluralizacijo družinskih oblik je značilno še upadanje števila rojstev v zakonskih zvezah. Število rojstev v zakonskih zvezah vztrajno pada, medtem ko se število rojstev v izvenzakonskih zvezah hitro povečuje (glej tabelo 4.1).

Tabela 4.1: Naraščanje števila zunajzakonskih rojstev, prikaz 1995 - 2004

LETO	Povprečje 1995-1999	2000	2001	2002	2003	2004
Otroci, rojeni v zakonski zvezi	12307	11434	10596	10464	9967	9908
Otroci, rojeni v zunajzakonski zvezi	5957	6746	6881	7037	7354	8053

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Statistični letopis 2005.

Poleg povečanja števila razvez zakonskih zvez, upadanja rojstev otrok v zakonski zvezi in višanja deleža rojstev otrok v zunajzakonski zvezi, je za pluralizacijo značilno tudi zvišanje starosti mater ob rojstvu prvega otroka, vse manj je »velikih« družin (za Slovenijo so to družine, ki imajo tri ali več otrok), mladi pa vse dlje živijo doma pri starših (podaljševanje LAT-faze).

Spreminjajo se družinske vrednote in simbolni svet življenja družin. Nekoč stigmatizirane družinske oblike so danes večinoma družbeno sprejete in videne kot legitimne oblike družine. Verjetno je k temu prispeval predvsem razlog, da prav te oblike družin (enostarševske, reorganizirane, istospolne ipd.) najhitreje naraščajo v sodobnih družbah. Ali pa je razlog čisto obraten: zaradi naraščanja alternativnih oblik družin je bila družba prisiljena sprejete tovrstne oblike družin kot povsem legitimne in enakovredne tradicionalno sprejetim oblikam družine, kot je predvsem nuklearna družina.

5 OPREDELITEV ENOSTARŠEVSKIH DRUŽIN

Število enostarševskih družin narašča in sodeč po družbenih trendih tudi še bo. Ta naraščujoča številka je v neposredni povezavi z naraščanjem razvez in družbeno sprejemljivostjo rojstev izven zakonske zveze.

Termin enostarševska družina se nanaša na »mamo ali očeta, ki ne živi z zakoncem ali partnerjem, skupaj z enim ali več otroki, starimi manj od 16 let ali manj od 19 let, ki se redno izobražujejo« (Davies 2000: 196). Na kratko: enostarševska družina je po definiciji družina, ki jo sestavlja en starš z enim ali več otroki. Za enostarševske družine se uporablja tudi izraz samohranilska družina. Angleški jezik pozna kar nekaj terminov, ki se nanašajo na enostarševsko družino, in sicer »*single-parent family*«, »*lonely-parent family*«, »*broken family*«.

Enostarševske družine niso novejša družinska oblika, saj so bile prisotne skozi celotno zgodovino, vendar so bile v preteklosti obravnavane kot nepopolne. Njihovo naraščanje je družbo kot tudi znanstveno stroko prisililo k večjemu preučevanju in zanimanju. Ker gre za eno najbolj socialno ranljivih družbenih skupin, se jim tudi posveča politika, ki jim sicer namenja veliko pozornosti, vseeno pa se zdi, da je le-te včasih premalo, saj navkljub zavzemanju socialne politike, da bi izboljšali življenje (predvsem življenjske pogoje) enostarševskih družin, jih še zmeraj veliko živi na robu revščine.

Za zviševanje števila enostarševskih družin je kar nekaj vzrokov, med pomembnejša pa sodita:

- ekonomska neodvisnost žensk: ženske so najpogosteje tiste, ki predstavljajo starša v enostarševski družini. Z vstopom na trg delovne sile so ženske postale bolj ekonomsko in socialne neodvisne od moških, kar je tudi pogoj za vzdrževanje družine;
- liberalizacija razvez: samske matere več ne spremlja nekakšna stigma, ki se je držala ženskih ločenk in tudi otrok, ki so odraščali v izvenzakonskih skupnostih. Razveza predstavlja pomemben vzrok za oblikovanje enostarševske družine.

Družba je v zgodovini negativno pojmovala enostarševske družine, predvsem tiste, ki so nastale kot posledica izvenzakonskega partnerstva (torej se je otrok rodil neporočeni ženski in družba ga je poimenovala »pankrt«) in razveze. Enostarševske družine, ki so nastale kot posledica smrti partnerja oziroma enega izmed staršev, so bile oproščene tovrstnih negativnih nazivov in tudi deležne pomoči s strani družbe do neke mere, predvsem sorodstva. »*Mislim, če poznajo (situacijo), lahko da drugače gledajo*« (Polona, 25 let, študentka). Enostarševskih družin se je predvsem držal naziv »nepopolna družina«, ki je vrednostno obremenjen, saj implicira na to, da tak tip družine ne nudi vsega, kar nudi dvostarševska družina.

5.1 Tipologija enostarševskih družin

Osnovna delitev enostarševskih družin je med materinskimi in očetovskimi enostarševskimi družinami. Večino enostarševskih družin je materinskih. V Sloveniji je med vsemi enostarševskimi družinami kar 86 % materinskih (www.stat.si/popis2002/si), kar je tudi razlog dejstva, da je več raziskav posvečenih prav temu tipu enostarševskih družin. Pojasnitev, da je večina enostarševskih družin materinskih, najdemo v dveh razlogih:

- predvsem ženske prevzemajo skrb za otroke (vloga materinstva),
- sodišča v veliki večini ob razvezah ali ločitvah dodelijo otroke materam (vloga prava).

Enostarševske družine se diferencirajo tudi po vzroku nastanka tega tipa družine. Tako enostarševske družine lahko nastanejo kot posledica:

- ločitve oziroma razpada izvenzakonske skupnosti,
- razveze oziroma razpada zakonske skupnosti,
- smrti partnerja,
- odločitve za samostojno starševstvo.

Predvsem slednji vzrok se pojavlja šele v novejši zgodovini. V preteklosti so se ljudje zelo redko ali nikoli odločali za samostojno starševstvo, saj so družbene norme temu zelo nasprotovale, poleg tega pa tudi sami življenjski standardi tega niso dopuščali.

Glede na vzrok nastanka se enostarševske družine delijo še glede na naslednje faktorje (Kordeš in Jeriček: 2006).

- nekatere enostarševske družine so enostarševske že od rojstva – to pomeni, da starša nista nikoli sklenila zakonske zveze, prav tako pa ne živita v kohabitaciji,
- veliko enostarševskih družin nastane kot posledica razveze ali ločitve, lahko tudi z razveljavitvijo zakonske zveze (ta se zahteva z tožbo),
- poznani so tudi primeri, ko je eden od staršev (pogosteje moški kot ženska) tuji državljan/ka, ki se vrne v svojo domovino, ter zapusti partnerko/partnerja, pri tem tipu družin se pojavljajo specifični problemi, ki so povezani predvsem z izterjanjem preživnine,
- velik odstotek enostarševskih družin nastane zaradi smrti partnerja.

Enostarševske družine najpogosteje nastanejo kot posledica razveze zakonske zveze in ločitve.

Ko se starša razvežeta oziroma ločita, vsaj začasno nastane enostarševska družina, saj eden izmed staršev (običajno je to mati) začne sam živeti z otrokom. Pogosto gre torej pri enostarševskih družinah za prehodni in začasen položaj.

Pri vstopu v položaj enostarševske družine gre običajno za naslednje situacije:

- gre za ljudi, ki niso bili nikoli poročeni, ali niso nikoli živeli v kohabitacijski skupnosti,
- smrt partnerja,
- ločitev ali razveza poročenega para, ki ima odvisne otroke,
- konec kohabitacije z odvisnimi otroki, ki še niso pripravljeni na samostojno življenje.

Pri izstopu iz enostarševske družine pa gre za (Crow in Hardey 1999: 236-237):

- verjetno najpogostejši razlog je odraslost oziroma selitev otrok, torej ena pomembnejših funkcij družin (skrb za otroke) »izgine« in otroci se osamosvojijo,
- v tragičnih primerih gre za izginotje ali smrt otrok,
- starš enostarševske družine se ponovno poroči, torej vstopi v novo zakonsko zvezo,
- starš vzpostavi kohabitacijo z novim partnerjem,

- v nekaterih primerih se »stara« družina ponovno vzpostavi po začasnem življenju narazen,
- smrt starša.

V svetovnem merilu največji delež med enostarševskimi družinami predstavljajo »*Single mothers by choice*«. Gre za ženske, ki so samske, nikoli poročene, vseeno pa so se odločile imeti otroka. Potrebno pa je biti pozoren na dejstvo, da so se te ženske same odločile za tovrstno obliko družine, torej predvidevam, da imajo dovolj sredstev za normalno življenje in imajo dosti podpore (tako finančne kot čustvene). Predvidevam tudi, da se verjetno ne bi odločile za takšen stil življenja in takšno vrsto družine, če bi se spopadale z težavami, s katerimi se spopada večina enostarševskih družin.

O enostarševskih družinah zatorej ne gre govoriti kot o homogeni skupini, saj obstaja veliko »podzvrsti« te družinske oblike. Prav tako to niso nova družinska oblika, saj so enostarševske družine bile prisotne skozi celotno zgodovino.

6 ZNAČILNOSTI ENOSTARŠEVSKIH DRUŽIN

Enostarševske družine so pogosto le prehodna stanja – le kratkotrajne in začasne oblike družin.

V statistiki še zmeraj niso ustrezno zastopane, predvsem pa notranja diferenciacija ni ustrezno strokovno raziskana. Zaradi teh dejstev in razlogov enostarševske družine v nekaterih državah še zmeraj niso zastopane kot družine, predvsem pa kot družine, ki potrebujejo pozornost in pomoč s strani države, saj jim finančna sredstva ne zagotavljajo normalnega življenja, poleg tega pa imajo slabše razvita socialna omrežja.

Enostarševske družine se še notranje diferencirajo, kar pomeni, da nekatere značilnosti pri enem tipu enostarševske družine ne veljajo nujno tudi pri drugem tipu.

Za enostarševske družine, ki so to že od rojstva otroka, je značilno, da starša torej nista nikoli sklenila zakonske zveze, niti nista nikoli živela v skupnem gospodinjstvu oziroma skupaj tvorila kakršno koli družinsko skupnost. Najpogosteje so takšne družine materinske enostarševske družine, ki se spopadajo predvsem s finančnimi stiskami, nezaposlenostjo, spolno diskriminacijo na trgu dela, stigmatizacijo s strani družbe, ipd. Pogosto so starši v takšnih družinah zelo obremenjeni, pri vzgoji pa se čuti pomanjkanje drugega (običajno moškega) lika. Povrh vsega pa matere v takšnih družinah velikokrat čutijo, da so zapostavile samo sebe, ko so se odločile obdržati otroka, čeprav so vedele, da ne bodo imele podpore partnerja. Prisotna sta tudi nizka samopodoba in nezadovoljstvo z lastnim življenjem.

Enostarševske družine, ki so nastale kot posledica razveljavitve, razveze ali ločitve, se na začetku svoje poti enostarševstva spopadajo s (pre)dolgimi sodnimi procesi, predvsem to velja v primerih razveljavitve zakonske zveze. Če gre za sporazumno razvezo, se procesi veliko hitreje odvijajo, kar je dobro za vse vpletene, predvsem pa za otroke. Za takšne družine je značilno, da je otrok dodeljen enemu od staršev (v Sloveniji v veliki večini materam), vendar sta oba dolžna skrbeti za otroka. Kako sta dolžna skrbeti, koliko časa bo preživel otrok pri kateremu, kolikšna je preživnina in podobno običajno razsodi sodišče. Zaradi neurejenih odnosov med staršema najbolj trpijo otroci, zato je v interesu sodišča, da razsodi v dobro otroka.

V primerih, ko so partnerji tuji državljani, ki se vrnejo v svojo državo, so sodni procesi dolgotrajni, saj gre za starša, ki sta državljana različnih držav, te države pa imajo lahko zelo različno zakonodajo, ko pride do urejanja odnosov in urejanja preživnin. V teh

družinah se obenem pojavljajo težave, ki so značilne tudi za druge tipe enostarševskih družin, s tem da se zaradi dolgotrajnosti procesov izterjanja pravic za otroka te težave zdijo še večje.

Povzetek značilnosti enostarševskih družin (Kordeš in Jeriček 2006) bi se lahko strnil v tri skupine:

- odsotnost enega od staršev (pogosteje moškega),
- pogoste finančne težave,
- težave pri urejanju odnosov – pravic in dolžnosti z drugim staršem, če je ta prisoten (ta značilnost seveda odpade pri enostarševskih družinah, ki so nastale kot posledica smrti partnerja, pri teh družinah je treba uskladiti recimo pokojnine po umrlemu staršu, ki jih prejemajo otroci, z državo).

Ena pomembnejših funkcij družine je ekonomska funkcija, ki pomeni proizvodnjo in potrošnjo za njene člane. Enostarševske družine zelo težko opravljajo to funkcijo v celoti, predvsem ker so deležne le enega prihodka, kar pomeni, da so njihova finančna sredstva omejena. Pri enostarševskih družinah delno skrb prevzema država ter s socialnimi politikami poskuša omogočiti lažje življenje njihovim članom. Pri enostarševskih družinah se pogosto pojavljajo težave, ki se tičejo neurejenih odnosov in tudi materialnih/finančnih stisk, zato enostarševske družine pogosto uporabljajo socialne servise. Za enostarševske družine je značilno, da so najmanj zadovoljne z materialnimi dobrinami med družinskimi tipi, saj imajo med drugim najmanjši delež materialnih dobrin kot so osebni računalnik, pomivalni stroj, centralno ogrevanje, avto.

Nezaposlenost je zelo pomemben kazalec ekonomskega položaja. Posledica nezaposlenosti se kaže predvsem v revščini žensk, kar pa tudi vpliva na enostarševske družine, pri katerih je večji delež materinskih. Pogost pojav v družbah je, da so ženske revnejše od moških, saj opravljajo dela, ki so slabše plačana, za isto delo prejemajo nižjo plačo kot moški, imajo slabšo izobrazbo, so pogosteje brezposelne in tudi večji delež žensk kot moških skrbi za starše, ki niso več sposobni poskrbeti sami zase. Materinske enostarševske družine tako razpolagajo z nižjimi finančnimi sredstvi. Med brezposelnimi v Sloveniji prevladujejo ženske, bruto plača zaposlenih žensk pa je za 7% nižja od moških bruto plač. Poleg starejših oseb je za enostarševske družine značilno, da imajo najslabšo izobrazbeno strukturo.

Za enostarševske družine je značilno, da gospodinjska dela (čiščenje, likanje, kuhanje itd.) poleg samohranilskega starša pogosteje kot v ostalih družinskih tipih opravljajo tudi otroci. »*Meni sicer starejši lika srajce*« (Marko, 49 let, strojni tehnik, oče enostarševske družine). Tako tudi otroci moškega spola privzamejo gospodinjska dela, ki so sicer percepirana kot ženska, saj tudi sami uvidijo, da starš sam ne zmore vsega. Ženske so običajno dvakratno obremenjene – delajo v službah in s tem v družino prinašajo nujno potrebni dohodek za preživetje, poleg tega pa opravljajo razna gospodinjska dela. Matere enostarševskih družin so bolj obremenjene od mater, ki živijo v nuklearni družini, saj nosijo celotno breme preživljanja in vzdrževanja družine. Zato ni veliko presenečenje, da se v enostarševskih družinah otroci pogosteje vključujejo v gospodinjska opravila.

Otroci so tudi pomemben vir socialne opore staršem enostarševskih družin. Pomoč nudijo pri gospodinjskih opravilih, poleg tega pa se izkažejo kot posebno močen vir opore v primeru bolezni ter pri večji materialni opori, velik delež pa predstavljajo tudi pri druženju. »Delež oseb, ki se za oporo obrnejo na institucijo ali drugo organizirano vrsto pomoči, je pri enostarševskih družinah višji kot v celotni populaciji – posebej pri manjši in večji materialni opori in emocionalni opori« (Dremelj 2003: 160).

Enostarševske družine spadajo med socialno najbolj ranljive, zato se pri obravnavanju enostarševskih družin izmed vseh segmentov največ pozornosti posveča socialni varnosti.

7 SOCIALNA VARNOST ENOSTARŠEVSKIH DRUŽIN

Položaj enostarševskih družin v družbi je težak, saj pogosto sodijo med skupine, ki so najbolj socialno ranljive. Prav ta tip družine je prikrajšan v več segmentih:

- ekonomsko stanje enostarševskih družin je nezavidljivo, saj je težko preživljati družino z enim samim dohodkom – razen v primerih, kjer drugi starš redno izplačuje preživnino (torej gre za enostarševske družine, ki so nastale kot posledica ločitve),
- težje je usklajevati delovne in družinske obveznosti – prav tako pa je pogosto zaradi enega samega dohodka težje najti varstvo za otroka, zato je zelo pomembna pomoč starih staršev (v vsakem pogledu: materialnem, finančnem, čustvenem, ipd.),
- praviloma so enostarševske družine materinske, torej je starš ženskega spola, kar pomeni, da je bolj izpostavljena spolno strukturiranim razlikam (težja zaposlitev, manjše plače ipd.).

Raziskave po svetu in v Sloveniji kažejo, da živijo enostarševske družine in še zlasti materinske enostarševske družine v najtežjih razmerah, kar pomeni, da imajo v primerjavi z drugimi nižje dohodke na družinskega člana, manj trajnih dobrin, pa tudi »ocena zadovoljstva z lastnim življenjem je nižja kot pri ljudeh, ki živijo v drugačnih oblikah družin« (Rener 1995: 21).

Socialni položaj enostarševskih družin dodatno poslabšajo neurejeni odnosi med starši.

Pri socialni varnosti enostarševskih družin se težave kažejo pri preživninah, stanovanjskih problemih, varstvu otrok, denarni pomoči in tudi stigmatizaciji s strani družbe.

7.1 Socialna izključenost enostarševskih družin

»Socialna izključenost je opredeljena kot nesodelovanje ali delno sodelovanje posameznikov ali skupin v ključnih virih (izobraževanje, zaposlitev, stanovanje, socialna oskrba in drugi), kar pomeni marginalizacijo in izločenost iz življenjskih vzorcev, priložnosti in možnosti v posamezni družbi« (Trbanc 1996: 287).

»V povprečju so enostarševske družine bolj socialno ranljive in bolj izpostavljene socialni izključenosti kot dvostarševske družine« (Švab v Rener in drugi 2006: 69). S tem misli predvsem na usklajevanje obveznosti na delovnem mestu in v družini ter na slabši ekonomski položaj. »*Ko delaš nonstop, nočne, drugi pazijo na otroke...*« (Marko, 49 let, strojni tehnik).

Pogosto je ranljivost enostarševskih družin, ki izhaja iz pomanjkanja materialnih dobrin, povezana tudi s kulturno ranljivostjo.

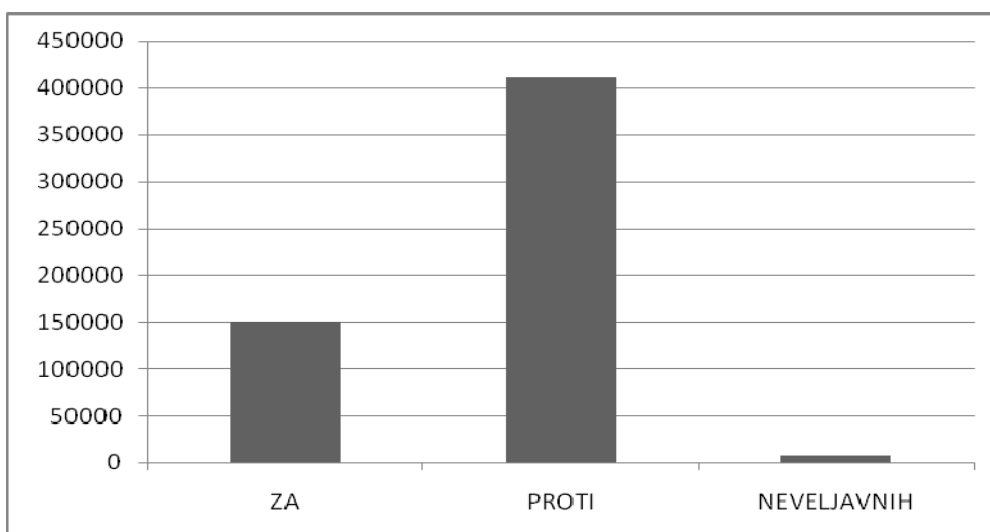
»Okoliščine sodobne družbe, še posebej tiste, ki pospešujejo individualizacijo, vodijo v krhanje socialnih omrežij družine, sorodnikov in prijateljev« (Dremelj 2003: 149).

V Sloveniji so se razprave o kakovosti življenja otrok v enostarševskih družinah odvijale predvsem leta 2001, v času referendumu OBMP (oploditev z biomedicinsko pomočjo). Šlo je predvsem za oploditev z biomedicinsko pomočjo samskih žensk. Slovenska družba je pokazala, da vidi enostarševske družine kot nepopolne (kar je zelo stara tradicionalna percepcija), v primerjavi z dvostarševskimi družinami pa naj bi otroci v enostarševskih družinah bili deležni manj kvalitetnega življenja. Tega se ne more trditi, saj so raziskave pokazale, da niso otroci iz enostarševskih družin nič manj uspešni od otrok, ki odraščajo v dvostarševskih družinah.

Referendumsko vprašanje se je glasilo: »*Ali ste za to, da se uveljavi zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo (EPA 1318-II), sprejet v Državnem zboru dne 19.04.2001?*«

Podporo z odgovorom »ZA« je izmed 567.878 volivcev (volilna udeležba je bila 35,66%) dalo 149.799 oziroma 26,38% volivcev. »PROTI« se je izreklo 410.856 oziroma 72,36% volivcev. 1,2% oziroma 7.129 volilnih listkov je bilo neveljavnih.

Slika 7.1: Prikaz števila glasov v referendumu OBMP, 2001, Slovenija

Kot je razvidno iz slike 7.1, je bilo glasov »proti« skoraj trikrat več kot glasov »za« in s strani volilne komisije je bilo ugotovljeno, da je večina volivcev, ki so glasovali, proti uveljavitvi zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo (EPA 1318-II), kot je bil sprejet v Državnem zboru dne 19.04.2001 (<http://www.dvk.gov.si/referendum/ref-obmp/index.htm>).

Največji nasprotnik sprejetja zakona je bila rimsko-katoliška cerkev, ki je goreče zagovarjala, da sta za otrokovo dobrobit potrebna dva starša in da le eden ni dovolj. V Sloveniji je največ pripadnikov med verniki prav rimskokatoliške vere. RKC zagovarja samo eno pravo obliko družine – to sta moški in ženska, ki svojo zvezo potrdita z zakonom in potem z legitimnim spolnim aktom (legitimen je zato, ker je zakonska zveza sklenjena) prideta do otroka. RKC nasprotuje kontracepciji in splavu. Ker bi se z referendumom OBMP verjetno povišalo število družin, ki ne ustrezajo »edinemu pravemu« tipu družine, je RKC bila največji nasprotnik sprejetja zakona.

Treba se je vprašati, kako so se ob referendumu OBMP počutile enostarševske družine. Mogoče je sklepati, da so se bolj kot kdajkoli poprej v novejšem času počutile socialno izključene iz družbe. Mediji so pisali o prednostih in slabostih zakona, pri tem pa je bilo veliko govora o samih enostarševskih družinah, ki so bile prikazane kot nepopolne družinske oblike. Veliko je bilo govora o tem, da se otroci iz enostarševskih družin ne morejo razviti v »normalne« odrasle osebnosti. Vprašanje je, koliko otrok je na račun

tovrstnih izjav trpelo, na primer v vrtcu ali šolah, ker so jih vrstniki izključili iz skupin. Vprašanje je, kako so se starši počutili, ko so stopili na ulico in se počutili manjvredne od staršev dvostarševskih družin. In navsezadnje, koliko otrok je v tistem času pogosteje spraševalo mamo ali očeta, zakaj živijo brez drugega starša.

Poleg tega so predvsem samske ženske tu bile na nek način »kaznovane« in prikrajšane. Družba se ni ozirala na primere, iz katerih je bilo razvidno, da se je ženska:

- ali sama povsem zavedno odločila za samsko življenje, vendar si je vseeno želela otroka,
- ali je imela slabe izkušnje s prejšnjimi partnerskimi zvezami, to pa vseeno ni omajalo njene želje po otroku,
- ali dejansko ni mogla zanositi po naravni poti.

Menim, da je Slovenija leta 2001 stopila koraj nazaj.

7.2 Položaj enostarševskih družin v Sloveniji

Za sodobnejši čas je značilna povečana stopnja socialne negotovosti in neenakosti. Ko se govori o enostarševskih družinah, je treba imeti v mislih, da gre za skupino, ki je še posebej izpostavljena socialni ranljivosti.

V Sloveniji veliko enostarševskih družin živi pod pragom revščine, zato se lahko trdi, da so enostarševske družine izpostavljene višji stopnji revščine kot druge družinske oblike.

Bolj kot enostarševske družine iz urbanega okolja so socialni izključenosti in revščini izpostavljene enostarševske družine v ruralnih okoljih, ki obenem tudi predstavljajo višji delež iskalcev zaposlitve. Če se doda, da gre predvsem za ženski del populacije, ki živi v ruralnem okolju in je njena družinska skupnost enostarševska, se takoj pokaže, da gre za zelo socialno ranljivo skupino.

Žensko centrirana gospodinjstva so najpogosteje revnejša kot tista, kjer se člani in članice gospodinjstva preživljajo z dohodki tako moškega in ženske. Ženske imajo pogosteje nižje dohodke in jih morajo razdeljevati med otroke in včasih ostarele starše. Pogosto ne prejemajo preživnin in imajo manj možnosti za pridobitev socialnega stanovanja, saj imajo pred njimi prednost mlade družine (Škerjanc in Zaviršek 2000: 394).

En dohodek težko zadostuje za vzdrževanje družine. Raziskave o enostarševskih družinah so se osredotočale predvsem na materinske enostarševske družine, ki tudi predstavljajo veliko večino v tem tipu družine, te pa so dodatno ogrožene zaradi neenakega položaja na trgu delovne sile. Še več, te družine zelo težko usklajujejo poklicno in družinsko življenje.

7.3 Usklajevanje poklicnega in družinskega življenja

Najpomembnejša družinska funkcija je skrb za otroka in njegove potrebe. Po mnogokaterih vidikih se zasebna sfera oziroma družinsko življenje podreja poklicni sferi. *»Pomembno je, da je vsaj eden od staršev vedno prisoten. Ti lahko daš denar, priskrbiš jesti, samo ni nadzora«* (Marko, 49 let, strojni tehnik).

Preučevanje usklajevanja poklicnega in družinskega življenja se je pričelo predvsem v sredini 70. let v 20. stoletju, ko je bilo očitno, da so se ženske v vse večjih deležih zaposlovale na trgih delovne sile. Mnogi raziskovalci so se spraševali, kakšne posledice bo to prineslo družinskemu življenju. Ta tematika pa je še dandanes aktualna.

»Skrb je skupni imenovalec dualnega razmerja med delom in družino« (Švab 2003: 1115). Skrb se premešča iz zasebne sfere v javno, saj se nekatere družinske dejavnosti premeščajo v zunanji svet družine.

Družinska politika in politika zaposlovanja se stikata v primeru, ko posameznik deli in usklajuje svoj čas med družinskimi obveznostimi in profesionalnimi aktivnostmi (Švab 2003: 1117). Pri tem se pojavljajo naslednji problemi:

- poraba in delitev časa,
- uveljavljanje enakih možnosti spolov,
- upoštevanje družinskih potreb v profesionalni sferi,

- usklajevanje potreb družinskega življenja in starševske odgovornosti s poklicnimi aktivnostmi.

Družinska politika v Sloveniji se je zavezala, da bo podpirala naslednje aktivnosti (v Švab 2003: 1118):

- bolj primerno moralno in materialno družbeno vrednotenje dela z otroki ter enakomernejšo porazdelitev odgovornosti zanje med materjo in očetom, med starši, podjetji (delodajalci) in družbo,
- za reorganizacijo delovnega časa,
- zakonske prilagoditve na področju oblik zaposlitve,
- ugodnejšo ureditev porodniškega dopusta in dopusta za nego bolnega otroka z jamstvom enakovredne zaposlitve po vrnitvi,
- polno socialno zavarovanje v primeru delne zaposlitve ali začasne prekinitve dela zaradi nege in skrbi za majhnega otroka in nege ter skrbi za otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju,
- zagotavljanje vsem staršem, ki to želijo, mesta za njihove otroke v vzgojnovarstveni ustanovi ali drugih oblikah varstva.

Usklajevanje družinskih in delovnih obveznosti je še posebej za enostarševske družine pereč problem. Matere in očetje iz enostarševskih družin se pogosto bojijo, da tega ne bodo zmogli in čutijo dodatno breme. Velikokrat priznavajo, da brez pomoči starih staršev ali sorodnikov, ki jim zaupajo svoje otroke v varstvo, ne bi zmogli.

Matere iz enostarševskih družin se pri tem segmentu soočajo z veliko problemi, ki so povezani predvsem z delodajalci. Slednji včasih ne razumejo enostarševskega položaja in neradi vidijo pogoste bolniške odsotnosti zaradi nege otroka. Matere iz enostarševskih družin se tudi na zaposlitvenem trgu soočajo z dvojno diskriminacijo:

- ker so ženske, se soočajo s spolno diskriminacijo, saj nekateri delodajalci raje zaposlujejo moške predvsem zaradi morebitnih porodniških dopustov, poleg tega pa ženske v povprečju dobivajo nižjo bruto plačo kot moški,
- dodatno pa so diskriminirane matere iz enostarševskih družin, še posebej tiste, ki imajo majhne otroke – delodajalec se ob teh dejstvih verjetno zamisli in se sprašuje, koliko bolniškega dopusta bo kandidatka koristila, kolikokrat bo želela prej iz službe ipd.

Obstaja veliko razlogov, zakaj je za matere iz enostarševskih družin značilna večja brezposelnost, vsekakor pa dvojna diskriminacija igra ogromno vlogo pri tem.

Starši enostarševskih družin priznavajo, da so (sorodniške) socialne mreže v njihovem položaju zelo pomembne, saj jim nudijo pomoč, tako materialno kot čustveno, poleg tega pa se zavzamejo in pomagajo pri varstvu otrok. »*Pridejo. Pridejo, svakinje pridejo*« (Marko 49, strojni tehnik).

Država Slovenija je na tem področju že poskušala izboljšati situacijo mater samohranilk, saj obstaja projekt razvoja centrov za pomoč enostarševskim družinam. Tovrsten center nudi varstvo otrok v okviru javnih del, vključevanje v izobraževanje in usposabljanje ter pomoč pri iskanju zaposlitve.

7.4 Denarna socialna pomoč

Denarna socialna pomoč pomeni sredstva za zadovoljevanje minimalnih življenjskih potreb v višini, ki omogoča preživetje – z drugo besedo, gre za minimalni dohodek.

Pri denarni socialni pomoči gre predvsem za socialnovarstveni ukrep, ki je namenjen ogroženim družinam, v tem segmentu socialne varnosti pa je posebna skrb namenjena enostarševskim družinam, saj je višina minimalnega dohodka za enostarševske družine večja za 30 % osnovnega zneska minimalnega dohodka (http://www.gov.si/mddsz/sociala/denarna_socialna_pomoc.htm).

Denarne socialne pomoči se razdelijo v naslednje podskupine:

- starševski dodatek – do njega so upravičeni starši, ki niso zavarovani,
- pomoč ob rojstvu otroka – ob rojstvu otroka prejme starš denar, ki je namenjen za nakup opreme za novorojenčka,
- otroški dodatki in davčni prihranek zaradi otrok.

7.5 Preživnine

Preživnine spremljajo številne težave, kot so neplačevanje, neizterljivost, dokazi o neizterljivosti, obdavčenost preživnine.

Odsotni starš je dolžan plačevati preživnino, najsi gre za razvezo ali ločitev. Višina preživnine je usklajena s premoženjskim položajem obeh staršev.

Materialne potreb otrok so redko zadovoljene zgolj s preživninami. Otroci iz socialno najbolj ogroženih družin so upravičeni do preživnin, zato se pojavlja dilema, če so zgolj preživnine dovolj za zadovoljitev materialnih potreb teh otrok.

Obstaja še preživninski sklad, ki je namenjen otrokom, ki jim je določena preživnina, vendar s to razliko, da ga preživninski zavezanci ne plačujejo. Gre predvsem za izboljšanje položaja otroka ter spodbudo pri izterjevanju preživnin.

Veliko enostarševskih družin spada v skupino prejemnikov preživnine, to pa pomeni tudi večjo stopnjo zagotovljene socialne varnosti za ta tip družine.

7.6 Stanovanje

Stanovanje predstavlja za enostarševske družine največji problem, saj je na voljo zelo majhno število socialnih stanovanj. Enostarševske družine spremljajo še posebne težave, saj nekateri starši po razvezi ali ločitvi še zmeraj živijo pod isto streho. To pa lahko pomeni veliko število konfliktov, ob katerih najbolj trpijo otroci. Tako je prizadet celoten družinski sistem.

Mladi in ženske so najbolj ranljive socialne skupine na stanovanjskem področju.

Evropske države so se s podpisom Evropske socialne listine iz leta 1996 zavezale k naslednjim ukrepom:

- pospeševati dostop do stanovanja primerne standarda,
- preprečevati in zmanjševati brezdomstvo do njegove dostopne odprave,
- omogočiti, da bo stanovanje cenovno dosegljivo tudi tistim, ki nimajo primernih sredstev (Mandič 2002: 17).

Stanovanje je pomemben kazalec kvalitete življenja, v ta sklop pa spada tudi opremljenost gospodinjstva.

V najmanj kvalitetnih pogojih živijo enostarševske družine, saj imajo slabše opremljena stanovanja. Ker so enostarševske družine manj premožne in so bolj izpostavljene tveganju revščine, se lahko sklepa, da je med njimi veliko večji delež tistih, ki imajo stanovanje v najemu, kot pa lastniško stanovanje. To predstavlja dodaten problem, ki

zadeva finančna sredstva, saj se najemnine z vsakim letom višajo, plače in ostali dohodki pa ostajajo na isti ravni.

7.7 Socialne mreže

Enostarševske družine spadajo med tiste skupine prebivalstva, ki imajo slabše razvite socialne mreže, torej mreže socialne opore. Bolj kot formalne so pri takšnih skupinah razvite neformalne socialne mreže.

Obstaja pet elementov neformalne opore (Graham v Dremelj 2003: 156):

- neformalna opora je nudena drugim, neformalni sektor pa je vir opore za posameznikove potrebe, ki ga lahko sestavljajo sorodniki in prijatelji,
- neformalna opora je institucionalna opora in je ločena od države, trga in prostovoljnega sektorja, izvira pa v odnosih znotraj družine in skupnosti,
- neformalna opora je brezplačna in se izvaja na domu uporabnika. Ekonomski stroški neformalne opore so visoki, saj poleg posrednih stroškov vključujejo še dodatne stroške, kot so stroški za hrano, transport ter stroški izgubljenih priložnosti za zaslužek,
- vir neformalne opore so sorodniki, saj le-ta izvira iz normativne dolžnosti sorodstva in prijateljstva. V tem pogledu se neformalni sektor razlikuje od prostovoljnega,
- neformalna opora se večinoma nanaša na oporo posameznikom, ki bi drugače potrebovali institucionalno oporo. Gre za otroke in odrasle s posebnimi potrebami, za stare ljudi in za osebe z dolgotrajnimi boleznimi.

Za enostarševske družine so viri neformalnih socialnih mrež zelo pomembni, saj jim nudijo tako materialno kot tudi čustveno oporo.

Močan vir opore staršem iz enostareševskih družin so njihovi otroci, saj jim ti pomagajo pri gospodinjskih opravilih, poleg tega pa so med sabo bolj povezani.

Stari starši so pogosto vključeni v neformalno varstvo otrok. To staršem iz enostarševskih družin lajša finančno breme, saj jim ni treba plačevati vrtca ali zasebnega varstva, ta rešitev pa je dobrodošla tudi zaradi olajšanja usklajevanja časa za družino ali delo.

Za enostarševske družine so značilne slabo razvite socialne mreže, to pa s seboj prinese večje občutke osamljenosti, nemoči, obupa. Zaradi občutka osamljenosti, ki je za človeka, ki je družbeno bitje, eden najhujših občutkov, kar pa privede do občutka manjvrednosti in manjšega zadovoljstva s samim seboj in lastnim življenjem. »*Samo lepo besedo, samo to, da se nekdo ustavi z mano na klopici*« (Marko, 49 let, strojni tehnik). Pomembno je, da imajo starši iz enostarševskih družin svoje neformalne socialne mreže, saj se že s samim pogovorom razbremenijo in dobijo občutek, da niso sami.

7.7.1 Starševstvo+

Starševstvo+ je društvo enostarševskih družin, ki ga vodi Katarina Žarki, tudi sama mati enostarševske družine. Glavni namen društva je srečevanje enostarševskih družin, saj imajo te pogosto občutek osamljenosti in preobremenjenosti. Društvo takim nudi čustveno oporo, saj se starši lahko tja zatečejo na pogovor, po nasvet ali po informacije, ki se tičejo enostarševskih družin.

Delovanje društva Starševstvo+ je sestavljeno iz več podpornih ravni (<http://med.over.net/forum5/read.php?197,4081681>):

1. raven: podporne skupine

Namenjene so vsem članom in v njih člani društva drug drugemu nudijo konkretno pomoč in podporo (pogovor, varen prostor za izpoved svojih občutkov in stisk, pogovor o zelo osebnih stvareh, spoznavanje in tkanje prijateljstev ...), širjenje socialne mreže, pomoč pri varstvu otrok ...

V podpornih skupinah se razvija in raste konkretna pomoč članom, če/ko pa je problem prevelik in prezahteven za skupino, pa članu pomaga društvo (oziroma druge skupine).

2. raven: povezavanje društva s podobnimi društvi in društvi, ki dopolnjujejo podporo našega društva (npr. Hospic, kjer nudijo posebne terapije vdovam, vdovcem in otrokom, ki so ostali brez starša).

3. raven: povezovanje z društvi izven države

Enostarševske družine v drugih državah so v podobni situaciji kot smo mi; zakoni jim ne omogočajo, nekateri pa celo onemogočajo enakovreden položaj v družbi, sama družba pa se dela, kot da ne obstajajo.

4. raven: javno in sistematično opozarjanje na nepravilnosti v zakonodaji tako na področju zaposlovanja kot na socialnem in stanovanjskem področju. določeni postopki, ki so sedaj v veljavi (razpisi JSS RS, otroški dodatki), niso logični in zapostavljajo enostarševske družine.

5. raven: pojavljanje v medijih in predstavljanje enostarševskih družin - našega življenja, funkcioniranje naših družin, razvijanje posebnih veščin, s katerimi lažje usklajujemo družinsko, službeno in osebno življenje.

6. raven: namenjena otrokom v naših družinah

Pomembno je, da se ti otroci med seboj spoznavajo in družijo. Majhni otroci še ne govorijo dosti, vendar čutijo vse naše stiske, strahove in težave. Marsikateri otrok je prepričan, da edini živi samo z enim staršem, odrasli pa vemo, da temu ni tako. Namen podpornih skupin je tudi ta, da se naši otroci med seboj spoznavajo, dobivajo nove prijatelje in si tudi na ta način gradijo samozavest.

Blog društva Starševstvo+ je med najbolj branih v Sloveniji (lani se je po raziskavi RIS uvrstil med pet najbolj branih blogov v Sloveniji), kar kaže na povezanost članov društva in tudi zanimanje drugih ljudi za tovrstno tematiko.

Avtorica Katarina Žarki skozi najbolj priljubljen množični medij (internet) ostalim ljudem spretno približa težave in razmišljanja, s katerimi se spopadajo enostarševske družine. V prispevkih ni čutiti samopomilovanja niti predaje. Na blogu člani enostarševskih družin postavljajo vprašanja, dobijo dodatne informacije od drugih, se medsebojno tolažijo in spodbujajo. Gre za odlično ustvarjanje socialnih mrež, pa čeprav »le« preko interneta. Člani enostarševskih družin, ki so člani društva Starševstvo+, se srečujejo tudi v živo in so razpršeni po Sloveniji.

8 PRIKAZ GIBANJA ENOSTARŠEVSKIH DRUŽIN

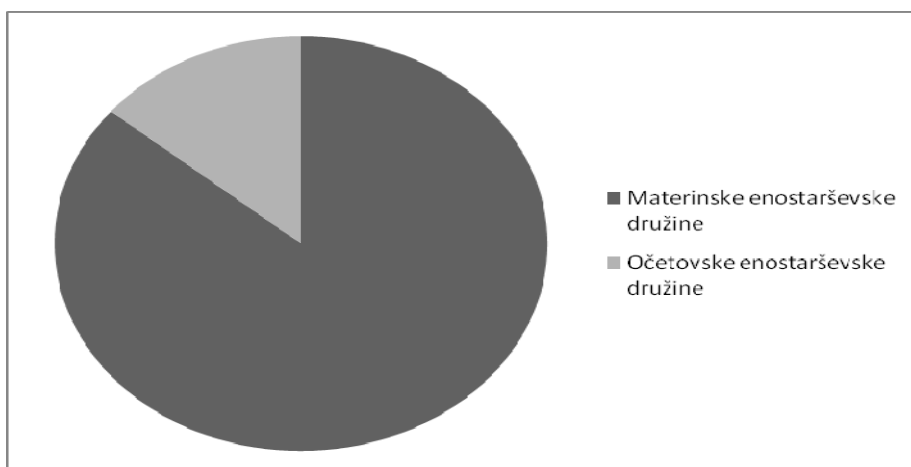
V Sloveniji po podatkih zadnjega popisa (leto 2002) prebivalstva med družinami z otroki prevladujejo družine z enim otrokom (48,6 %), sledijo družine z dvema otrokoma (42,5 %) in družine s tremi ali več otroki (8,9 %).

Število družin se je v desetletnem obdobju (1981-1991) povečalo za 30.000, in sicer s 522.000 na 552.000 družin, v naslednjem desetletju pa še za 4.000 na 556.000. Po nekakšnem »*baby-boom-u*« v 80.letih 20.stoletja je sledilo obdobje tranzicije in padec rodnosti, s tem pa tudi počasnejša rast števila družin.

Tudi v Sloveniji se je pokazal fenomen deinstitutionalizacije zakonske zveze, saj le-ta pri odločitvi za otroka ne igra več pomembne vloge in to je postalo (glede na statistične podatke) značilno za slovensko družbo nekje od začetka 90.let 20.stoletja. Leta 1991 je bilo družin zakonskih partnerjev z otroki okoli 59,0 %, leta 2002 pa je to število upadlo na 53,0 %. Delež zunajzakonskih partnerjev z otroki se je v tem obdobju podvojil, in sicer se je z 2,2 % delež povečal na 5,3 %.

V Sloveniji je bilo po podatkih popisa prebivalstva leta 2002 555.945 družin. Od tega je bilo enostarševskih družin 104.292, kar je znašalo 18,8 % vseh družin. V Sloveniji je torej skoraj vsaka peta družina enostarševska. Znotraj enostarševskih družin je bilo približno 86 % materinskih enostarševskih družin, približno 14 % pa očetovskih.

Slika 8.1: Prikaz primerjave deleža med materinskimi in očetovskimi enostarševskimi družinami, Statistične informacije, Popis prebivalstva 2002

Število enostarševskih družin v Sloveniji se je po statističnih informacijah od popisa leta 1981 skorajda podvojilo (http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1617). Povprečna velikost enostarševskih družin je 2,3 člana. Iz tega podatka gre sklepati, da so najpogostejše enostarševske družine, katerih član je le en otrok. Redke so enostarševske družine, ki bi jih v Sloveniji že označili za velike družine – to so družine, ki imajo tri ali več otrok.

Eden izmed najpogostejših vzrokov za nastanek enostarševske družine še vedno ostaja razveza zakonske zveze. V Sloveniji je opazen trend naraščanja števila razvez zakonskih zvez in upadanje števila sklenitve le-teh.

Tabela 8.1: Sklenitve in razveze zakonskih zvez, Slovenija, 2007

	1977	1987	1997	2006	2007
Sklenitve zakonskih zvez	15.026	10.307	7.500	6.368	6.373
Razveze zakonskih zvez	2.406	2.163	1.996	2.334	2.617

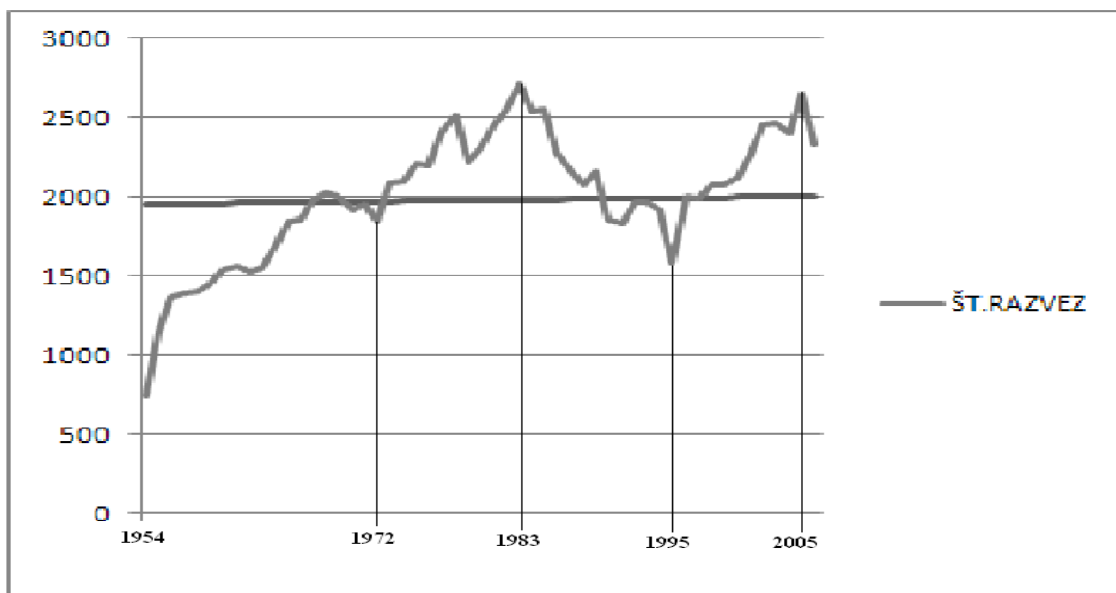
Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Ministrstvo za notranje zadeve - Centralni register prebivalstva.

V treh desetletjih (1997-2007) je število porok upadlo za dobro polovico, število razvez pa se je nekoliko povečalo. Razmerje med sklenitvami in razvezami zakonske zveze iz leta 1977, ki je znašalo približno 6,25 poroke na 1 razvezo, se je leta 2006 spremenilo v razmerje, ki je znašalo 2,44 poroke na 1 razvezo zakonske zveze. Številke in sam trend kažejo na to, da se ni toliko povečalo število razvez, kolikor je upadlo sklepanje

zakonskih zvez. Vseeno pa število razvez zakonske zveze vztrajno narašča, kar vpliva tudi na naraščanje alternativnih oblik družin, predvsem enostarševskih in reorganiziranih.

Slika 8.2 kaže na spreminjanje družbenega sistema in s tem tudi spreminjanja vrednot. 60. leta 19. stoletja so pomenila večjo neodvisnost za ženske, saj so se takrat začele množično zaposlovati, tako da niso več bile toliko odvisne od moških. Posledično je to pomenilo večje število razvez zakonskih zvez, kar kaže strmo naraščajoča krivulja. Stanje se je nekoliko umirilo leta 1972, nato pa je krivulja začela strmo naraščati in dosegla vrh leta 1983, ko je bilo kar 2710 razvez zakonskih zvez. Leto 1995 je po letu 1972 pomenilo leto najmanj razvez (1585), leta 2007 pa je krivulja dosegla še en vrh z 2647 razvezami. Posledično se je delež enostarševskih družin med letoma 1981 in 2002 povečal za 4,5%.

Slika 8.2: Število razvez zakonskih zvez 1954 – 2006, Slovenija

Vir: Statistične informacije, Prebivalstvo, 2006)

Razveze zakonskih zvez so težka odločitev, sam proces pa je še težji. Sam življenjski stil se zelo spremeni, saj k življenjskemu standardu ne prispevata več dva dohodka, temveč le en sam. Poleg tega ni več čustvene podpore partnerja, teže je usklajevati delo in družino, ponekod pa se je treba še zmeraj spopadati z družbenimi predsodki, da gre

za nepopolno družino. Veliko breme nosijo sami otroci, saj predvsem mlajši novonastalo situacijo in spremenjeno družinsko obliko težko razumejo in sprejmejo.

Tabela 8.2: Število razvez glede na število otrok, Slovenija, 2006

LETO	RAZVEZE SKUPAJ	Brez otrok	1 otrok	2 otroka	3 otroci	4 otroci ali več
1985	2.547	674	1110	669	76	18
1986	2.281	597	985	623	64	12
1987	2.163	624	956	508	64	11
1988	2.075	554	909	551	47	12
1989	2.161	710	843	550	51	7
1990	1.858	526	752	511	58	10
1991	1.828	520	767	485	51	5
1992	1.966	579	838	502	41	6
1993	1.962	602	793	505	54	8
1994	1.923	569	754	542	56	2
1995	1.585	530	635	380	37	3
1996	2.004	642	800	511	45	6
1997	1.996	671	780	484	50	11
1998	2.074	715	757	537	57	8
1999	2.074	729	766	512	65	2
2000	2.125	785	762	522	49	7
2001	2.274	856	797	557	52	12
2002	2.457	975	860	551	66	5
2003	2.461	985	811	595	64	6
2004	2.411	1.047	751	534	77	2
2005	2.647	1.147	844	575	72	9
2006	2.334	1.033	706	522	62	11
SKUPAJ	47.206	16070	17976	11726	1258	173

Vir: Statistične informacije, Prebivalstvo, 2006)

V Sloveniji je bilo od leta 1985 do leta 2006 47206 razvez zakonskih zvez (glej tabelo 8.2). Od tega je bilo 16.070 razvez, kjer partnerja nista imela otrok, kar predstavlja približno 34 %. 66 % razvez med letoma 1985 in 2006 je zadevalo družine, v katerih je bil vsaj en otrok, kar pomeni, da je iz nuklearne družine (zakonska zveza v Sloveniji je dovoljena le med osebama različnega spola, zato se tu jemlje razvezo zakonske zveze med moškim in žensko, torej med očetom in materjo, ter razpad nuklearne družine – torej razpad družine, ki jo sestavljajo oče, mati in otroci) v enostarševsko družino prešlo 31133 družin (vsaj začasno). Od tega je dobro polovico predstavljalo razpadle družine z 1 otrokom, 37 % z dvema otroka, približno 5 % pa razpadlih družin s 3 ali več otroki. Takšne podatke bi nekateri lahko pripisovali temu, da se je težje odločiti za razvezo zakonske zveze in s tem za prehod v enostarševsko družino, če je družina sestavljena iz več otrok, vendar se je treba zavedati, da so v Sloveniji najpogostejše družine z enim otrokom (leta 2002 je delež družin z enim otrokom znašal 48,6 % med vsemi družinami z otroki).

Po raziskavi socialne strukture in kvalitete življenja v Sloveniji leta 1991 je večina enostarševskih družin imela dva otroka. Ob popisu leta 2002 se je izkazalo, da temu ni več tako (glej tabelo 8.3).

Tabela 8.3: Delež družin po številu otrok in tipu družine v Sloveniji leta 2002 (%)

TIP DRUŽINE	DELEŽ DRUŽIN	DELEŽ DRUŽIN PO ŠTEVILU OTROK				
		1 otrok	2 otroka	3 otroci	4 otroci	5 in več otrok
Zakonski par z otroki	69,0	40,0	49,1	9,1	1,4	0,4
Mati z otroki	21,0	70,4	25,5	3,5	0,5	0,1
Oče z otroki	3,0	70,7	25,2	3,4	0,5	0,2
Zunajzakonska partnerja z otroki	7,0	57,2	36,0	5,5	1,0	0,3
SKUPAJ	100	/	/	/	/	/

Vir: https://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=22.

V Sloveniji kot tip družine še zmeraj prevladuje zakonski par z otroki (69 % vseh družinskih oblik). Največ zakonskih parov ima po dva otroke, sledijo družine zakonskih partnerjev z enim otrokom, najmanj pa je takšnih zakonskih parov, ki imajo 5 ali več otrok. Pri enostarševskih družinah, tako materinskih kot očetovskih, prevladujejo družine, katere član je samo en otrok. Pri obeh tipih enostarševskih družin so družine z enim otrokom prevladujoče, saj predstavljajo skoraj tri četrtine. Četrtnina enostarševskih družin (pri obeh tipih) ima po dva otroke, zelo majhen delež pa predstavljajo družine s 4 ali več otroki.

Takšne podatke gre med drugim pripisovati upadanju rodnosti, saj se rojeva vedno manj otrok.

Pri analizi enostarševskih družin pa je treba biti pozoren, da so nekoč v tem tipu prevladovali družine z dvema otroka, dandanes pa z enim. Upadanje rodnosti je seveda eden od razlogov za takšno statistiko, bilo bi pa potrebno raziskati še časovno dolžino partnerskih in zakonskih zvez med staršema. Takšni podatki bi lahko poleg rodnosti namigovali, da so dandanes zveze med staršema krajše kot v preteklosti, zakonska zveza pa ne pomeni več »za vedno«. V sodobnejšem času se je razvil še en fenomen, ki je povezan s pluralizacijo družinskih oblik. Gre za serijsko monogamijo. Zakonske ali partnerske zveze se ne sklepajo več z mislijo, da gre za zadnjo partnersko ali zakonsko zvezo v življenju, ki bo trajala do konca življenja.

Serijska monogamija pomeni, da sta si partnerja zvesta, ko sta v vezi, vendar oseba v današnji družbi redko je in ostane samo z enim človekom. Razlaga serijske monogamije bi na kratko bila: oseba ima intimne zveze z več partnerji, vendar le z enim naenkrat in mu je v času trajanja zveze tudi zvesta. Ko se zveza iz takšnega ali drugačnega vzroka konča, poišče drugega partnerja in nadaljuje po istem vzorcu.

V slovenski družbi število enostarševskih družin narašča predvsem kot posledica vse večjega števila razvez zakonskih zvez. Skoraj vsak peti zakon v Sloveniji se razveže ali razveljavi. Posledično tudi narašča število gospodinjev, kar pomeni, da se starša ločita in odideta vsak na svoje. V Sloveniji je velika večina otrok po razvezi dodeljena materam. Tu se očetje srečujejo z diskriminacijo, saj so otroci v veliko primerih apriori dodeljeni materam, četudi so očetje popolnoma primerni za zakonitega skrbnika.

Individualizacija in možnost izbire sta pripeljala do pluralizacija družinskih oblik. V Sloveniji (zaenkrat) najhitreje narašča število enostarševskih, veliko je tudi

reorganiziranih, zaznati pa je tudi majhen delež istospolnih družin, katere so zelo stigmatizirane in še zmeraj niso videne kot legitimna družinska oblika. S takšnimi problemi se je pred časom spopadala tudi enostarševska družina, vendar se je s časom vrednotenje družbe spremenilo. Nekoč bodo norme in vrednote današnjega časa, ki veljajo za liberalne, veljale za tradicionalne. Enostarševske družine pa bodo nekoč povsem sprejete kot popolna družinska oblika, ki bo imela urejene odnose, tako v zasebni sferi kot tudi javni (urejena zaposlitev, urejena zakonodaja, boljša kakovost življenja).

9 PRIMERJAVA STANJA ENOSTARŠEVSKIH DRUŽIN V EVROPI

Visok delež zunajzakonskih skupnosti se pojavlja predvsem v skandinavskih državah – na Danskem je taka vsaka četrta skupnost. Visok delež zunajzakonskih skupnosti je prisoten še na Finskem, Norveškem ter v Estoniji, medtem ko sredozemske države kažejo drugačen trend, in sicer nizek delež zunajzakonskih skupnosti, pridružuje pa se jim Poljska, ki velja za precej moralno rigorozno in verno državo.

Delež enostarševskih družin v Sloveniji je med višjimi v Evropi, saj je v Sloveniji skorajda vsaka peta družina enostarševska. Baltiške države kažejo na visok delež enostarševskih družin (več kot 20 % družin).

9.1 Statistika družin v Evropski uniji (EU25)

15. maj 2006 je predstavljal mednarodni dan družin. Ob tem dnevu so tako slovenski kot mednarodni statistični uradi pripravili nekaj statistik, ki so odražale družinsko stanje v Sloveniji in Evropi.

Eurostat je pripravil tabele statistik za države članice Evropske unije oziroma EU25. Pod EU25 so tako spadale: Belgija, Češka, Danska, Nemčija, Estonija, Grčija, Španija, Francija, Irska, Italija, Ciper, Latvija, Litva, Luksemburg, Madžarska, Malta, Nizozemska, Avstrija, Poljska, Slovenija, Slovaška, Finska, Švedska in Velika Britanija.

Ugotovljeno je bilo, da je bilo v EU25 leta 2004 sklenjenih 2,2 milijona zakonskih zvez, kar je pomenilo 4,8 zakonskih zvez na 1.000 prebivalcev. Najvišjo stopnjo sklenjenih zakonskih zvez sta predstavljali Danska (7,0 zakonskih zvez na 1000 prebivalcev) in Malta (6,0). Slovenija je bila v skupini držav, ki so v letu 2004 imele najnižjo stopnjo sklenjenih zakonskih zvez, in sicer je imela Slovenija najmanj zakonskih zvez (3,1 zakonske zveze na 1000 prebivalcev), sledili sta Belgija s 4,1 in Grčija s 4,2. Velja omeniti, da ima recimo Malta visoko stopnjo sklenjenih zakonskih zvez, njen delež razvez zakonskih zvez pa je enak nič, saj se v državi Malti ni mogoče razvezati (Eurostat, The family in the EU25 seen through figures, 2006).

Ločitev je bilo leta 2004 v EU25 skoraj 1 milijon. Največ ločitev oziroma najvišjo stopnjo razvez zakonskih zvez sta imeli Češka in Litva (obe 3,2 razveze na 1.000 prebivalcev). Najnižjo stopnjo razvez zakonskih zvez so predstavljale Irska (0,7), Italija (0,8) in Grčija (1,1).

Leta 2004 se je v EU25 rodilo skoraj 4,8 milijona otrok. Stopnja živorojenih otrok je tako znašala 10,5 na 1.000 prebivalcev. Najvišja stopnja živorojenih otrok je bila na Irskem (15,2), kateri so sledile Francija (12,7), Danska, Luksemburg in Velika Britanija (12,0). Po drugi strani so najnižjo stopnjo živorojenih otrok imele Nemčija (8,6), Latvija (8,8) in Litva (8,9). Litvi bi sledila še Slovenija (9,0 živorojenih otrok na 1000 prebivalcev).

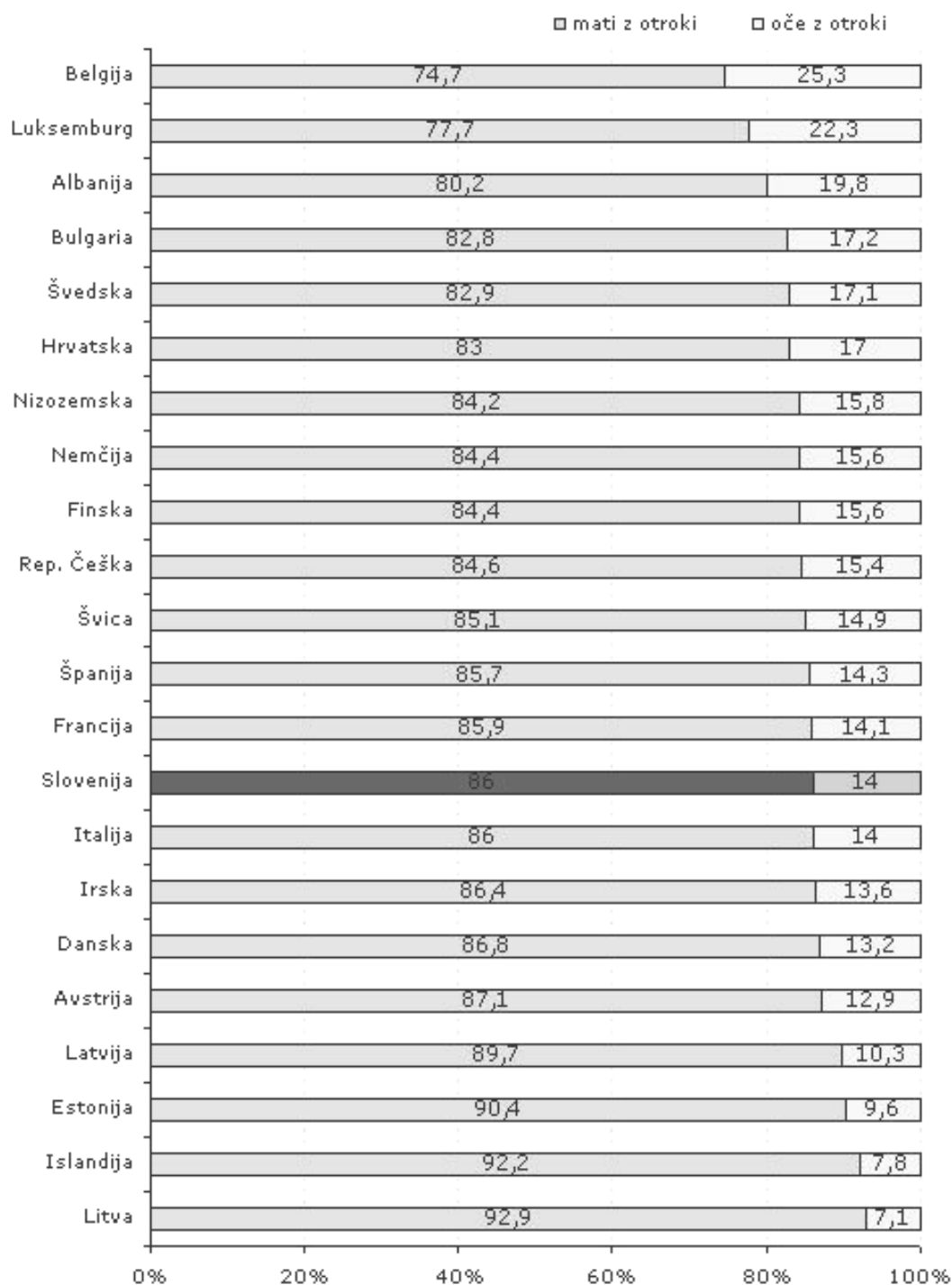
Od 4,8 milijona živorojenih otrok leta 2004 jih je ena tretjina bila rojena v izvenzakonski skupnosti. Najvišji delež rojstev v izvenzakonskih skupnostih je bil v Estoniji (58 %), Švedski (55 %), Danski in Latviji (obe 45 %) in Franciji (45 %). Najnižja stopnja takšnih rojstev je bila na Cipru (3 %), Grčiji (5%) in Italiji (15 %).

V EU25 je bilo leta 2005 67 % ali dve tretjini gospodinjstev brez otrok (samska gospodinjstva, pari brez otrok ipd.). Delež gospodinjstev z enim otrokom je znašal 16 %, v 13 % gospodinjstev sta živela dva otroka in 4 % več kot 4 otroki.

Enostarševska gospodinjstva so leta 2005 v EU25 predstavljala 13 % vseh gospodinjstev z otroki. Najvišja stopnja samskih staršev je bila v Veliki Britaniji (24 %), Belgiji (18 %) in Estoniji (17 %).

Razlike v deležih materinskih in očetovskih enostarševskih družinah so bile leta 2000 zelo različne za posamezne države v Evropi. Najmanjše odstopanje je takrat kazala Belgija, saj je četrtnina enostarševskih družin bila očetovskih, kar je bil tudi najvišji delež očetovskih enostarševskih družin v posamezni državi. Po številu očetovskih enostarševskih družin sta nato sledila Luksemburg (22,3 %) in (presenetljivo ali ne) Albanija (19,8 %). V Sloveniji je razmerje znašalo 86 % materinskih in 16 % očetovskih enostarševskih družin. Najmanj očetovskih enostarševskih družin je bilo v Litvi (7,1 %), Islandiji (7,8 %) in Estoniji (9,6 %) (glej sliko 9.1).

Slika 9.1: Deleži enostarševskih družin: mati z otroki in oče z otroki, izbrane države Evrope, okoli leta 2000

Vir: UNECE podatkovna baza Oddelka za statistiko

Vir: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1617

9.2 Strategije pri reševanju težav enostarševskih družin

Do sedaj Evropski uniji še ni uspelo sestaviti enotne evropske družinske politike, ki bi uspešno in učinkovito reševala težave, s katerimi se spopadajo enostarševske družine.

Nekaj uradnih listin in besedil se sicer pojavlja na temo enostarševskih družin, vendar so le-ta usmerjena tudi na širši kontekst.

Strategije pri reševanju težav enostarševskih družin lahko strnemo v tipologijo Kamerman-Kahn, ki obravnava štiri skupine strategij (Kamerman in Kahn 1988: 81-83):

- 1. skupina: STRATEGIJA BOJA PROTI REVŠČINI – ukrepi se tu osredotočajo predvsem na poskus zadovoljevanja potreb revnih. Ker pa je veliko (materinskih) enostarševskih družin revnih, te ukrepi zadevajo tudi njih;
- 2. skupina: KATEGORIJSKA STRATEGIJA ZA SAMSKE MATERE – ukrepi so usmerjeni k posebni finančni pomoči samskim materam. Ukrep si prizadeva predvsem zagotoviti dobrobit otroka, saj tako zagotavlja materam, da so lahko v času zgodnjega otroštva doma z otroki;
- 3. skupina: UNIVERZALNA STRATEGIJA ZA MAJHNE OTROKE – strategija je tu univerzalna finančna pomoč, kar pomeni, da gre za finančno podporo vsem družinam z otroki. Samske matere pri tej strategiji dobijo še dodatno finančno podporo;
- 4. skupina: USKLAJEVANJE TRGA DELA IN DRUŽINSKE POLITIKE ZA ZAGOTAVLJANJE USKLAJEVANJA DELA IN DRUŽINSKIH OBVEZNOSTI – tu pripomorejo različne finančne podpore. Politika je usmerjena predvsem k zmanjševanju neenakosti. Švedska je dober primer države, ki uporablja ravno to strategijo, saj je kot država usmerjena k polni zaposlenosti, zato imajo dobro razvito mrežo socialnih storitev.

9.3 Stanje enostarševskih družin v nekaterih evropskih državah

Francoska družinska politika je oblikovana v dobro vsem družinam.

V Franciji je podprta univerzalna strategija za majhne otroke navkljub visoki stopnji zaposlenosti žensk. Od vseh, tudi od enostarševskih mater, se pričakuje, ko otrok

dopolni 3 leta, da se zaposlijo oziroma nadaljujejo z delovnim razmerjem. Urejeno imajo tudi podporo enostarševskim družinam, ki imajo otroke do treh let. Francija vidi enostarševsko družino kot eno izmed oblik družinskega življenja, ter ji priznava vse finančne podpore (otroški dodatki, družinski prejemki, dodatki za majhne otroke, ipd.), poleg tega pa enostarševske družine prejemajo tudi že omenjeno podporo za enostarševske družine z otroki do treh let. Urejen imajo tudi preživitveni sklad. Dobro razvito je tudi področje varstva otrok (Kamerman in Kahn 1988,82).

Velika Britanija je država z kar visokim deležem samskih mater. Te so mnogokrat odvisne od državnih podpor in živijo v revščini. Enostarševske matere lahko ostanejo doma do otrokovega 16. leta. Tiste matere enostarševskih družin, ki vseeno delajo saj 24 ur na teden za majhne plače, so upravičene do dodatka pri plači. Njihov položaj se je izdatno poslabšal, ko so zaradi državnih razprav, da enostarševske družine zlorablajo položaj socialne odvisnosti, ukinili višjo podporo za enostarševske družine. Za Veliko Britanijo je značilna strategija boja proti revščini. Slabo razvito imajo otroško varstvo, kar je pripeljalo do višje nezaposlenosti žensk. Večina mater iz enostarševskih družin še vedno vseeno ostaja doma (Kamerman in Kahn 1988: 81).

Za Dansko je značilen socialno demokratski tip socialne politike, kjer je socialna varnost zagotovljena vsem, zato enostarševske družine ne predstavljajo problematične družbene skupine. To velja tudi za ostale skandinavske države, ki se usmerjajo k vsem družinam z otroki. Za skandinavske države je značilna predvsem 4. skupina strategij, t.j. usklajevanje trga dela in družinske politike za zagotavljanje usklajevanja dela in družinskih obveznosti. Ženske so zelo spodbujane, da se vključujejo na trg delovne sile. Prejemki so povezani s participacijo na zaposlitvenem trgu. Za enostarševske družine v skandinavskih državah je značilna nizka stopnja revščine, kar gre pripisovati predvsem aktivni politiki zaposlovanja (Kamerman in Kahn 1988: 84).

Norveška vzpodbuja kategorijsko strategijo za samske matere. Obenem je Norveška najbolj radodarna in razumevajoča do enostarševskih družin, saj dovoljuje (avtorja uporabita tudi besedo pričakuje), da samske matere ostajajo doma do otrokovega 10. leta starosti. Dodatki za enostarševske družine na Norveškem sicer pomagajo družinam do te mere, da živijo normalno življenjem, vendar še zmeraj ne dosegajo ravni življenjskega standarda poročenih parov z otroki (Kamerman in Kahn 1988: 82).

Za Slovenijo je značilno, da nima politike, ki je usmerjena neposredno na celotno problematiko enostarševskih družin (tu je potrebno omeniti, da pa Slovenija pozna preživninske sklade). Predvsem so spregledani starši iz enostarševskih družin, saj so finančne podpore v veliki meri osredotočene na otroke. Slovenija svojim državljanom zagotavlja socialno varnost predvsem skozi sisteme socialnih pomoči.

V primerjavi z Veliko Britanijo so slovenske enostarševske družine v vsaj nekoliko boljšem položaju, še posebej kar se tiče zaposlenosti žensk oziroma mater iz enostarševskih družin. So pa v slabšem položaju kot enostarševske družine v Franciji, saj so dokazovanja o neizplačilu preživnin dolgotrajna. *»Je mami tožila in dobila preživnino, vendar je nikoli niso uspeli izterjati od očeta, da bi jo plačeval ...«* (Polona, 25 let, študentka). Najboljši položaj imajo enostarševske družine v skandinavskih državah, saj imajo te države velikodušno socialno politiko in nizko stopnjo revščine zaradi aktivnega vzpodbujanja prebivalstva (posebej žensk) k zaposlovanju.

10 SKLEP

Ob pisanju diplomske naloge sem naletela na več (sicer nepričakovanih) težav. Člani nuklearnih družin težko razumejo (razumemo) položaj enostarševskih družin. Čeprav imajo vrstniki vse več prijateljev, ki izhajajo iz enostarševskih družin, težko razumejo, s kakšnimi težavami se morajo le-ti spopadati.

Pri pisanju diplomskega dela mi je največjo težavo predstavljala objektivnost, saj ob spoznanju nekaterih dejstev, predvsem tistih, ki zadevajo kakovost življenja enostarševskih družin, človek težko ostane ravnodušen

Na vsa raziskovalna vprašanja, postavljena na začetku diplomske naloge, lahko odgovorim pritrdilno.

Enostarševske družine so najhitreje rastoča oblika družine v Sloveniji, saj se je v dveh desetletjih število enostarševskih družin skoraj podvojilo, medtem ko je število drugih družinskih oblik naraščalo počasneje (na primer reorganizirane družine) ali celo upadlo (nuklearne družine).

Družboslovno raziskovanje se ne ukvarja toliko s samo tematiko enostarševskih družin in težav, ki jih spremljajo, kar kaže tudi na precej majhno število strokovne literature na to temo. To je predstavljalo dodaten vir težav pri pisanju diplomskega dela, saj se je bilo potrebno zanašati le na nekaj virov in se nasloniti tudi na lastno razmišljanje.

Enostarševske družine se soočajo s signifikantno slabšim družbenim položajem kot ostale družinske oblike. Gre predvsem za »manjko« dveh dohodkov, ki zelo olajšata življenje. Največji problem predstavlja lastniško stanovanje, ki ga je dandanes težko pridobiti. Pa to ne velja samo za enostarševske družine, temveč tudi za širšo družbo, ki si zaradi vse višjih cen stanovanj ne more privoščiti tolikšnega izdatka. Vedno več ljudi se odloča za najemniška stanovanja, med njimi tudi enostarševske družine. To jim predstavlja dodatno breme, saj morajo poleg računov in hrane na koncu meseca imeti še dovolj denarja za najemnino. Tako so samski starši velikokrat zelo obremenjeni in čutijo nižje zadovoljstvo s samim seboj in z lastnim življenjem. *»V puberteti sem imela težave s prehranjevanjem, ker sem mislila, da sem predebela /.../ delno lahko, da je povezan s tem, da nisem imela očeta ...«* (Polona, 25 let, študentka). Za enostarševske družine pa povrh vsega velja, da imajo slabše razvite formalne socialne mreže, medtem ko so neformalne bolj razvite.

Slovenija bi se v prvem koraku lahko odločila za boljšo družinsko socialno politiko, ki bi pozornost namenjala vsem družinskim oblikam. Skandinavskim državam se je to dobro obrestovalo. Slovenska ustava ne pozna posebne dajatve za enostarševske družine kot jih poznajo druge države, zato so slovenske enostarševske družine v primerjavi z nekaterimi evropskimi v slabšem položaju.

Slovenska zakonodaja se še ni povsem prilagodila trendom spreminjanja družinskega življenja. Ne kaže dovolj fleksibilnosti za vse tipe družin. Družinske oblike se spreminjajo, število »alternativnih« družin narašča, zakon pa ostaja isti, zato se ga čisto upravičeno kritizira. Predvsem bi se zakonodaja morala osredotočiti na otroka in na njegovo korist. Sodni postopki ob razvezah zakonskih zvezah so vedno bolj dolgotrajni, boj za skrbništvo se včasih zavleče v nedogled. Zakonodaja bi se zaradi takih primerov morala osredotočiti na zaščito otrokovih interesov. Poleg tega bi se tudi staršem moralo pojasniti (na samem sodišču ali preko socialnih institucij), da je bolje, da se procesi ne zavlačujejo, saj ob tem najbolj trpijo otroci.

Enostarševske družine predvsem trpijo zaradi pomanjkanja finančnih sredstev, kar je mnogokrat posledica neplačevanja preživnine. Tudi tu bi sodstvo oziroma država lahko odigrala večjo vlogo pri pomoči izterjatve.

Še zmeraj ostaja problem stigmatizacije. *»Se je vedno malo čudno gledalo, ko smo risali slikice, pa sem jaz narisala brata pa mene pa mami, drugi pa so narisal še očeta zraven, in te gledajo, ko da ne boš odrasel v nekega normalnega... pač v odraslo osebo, da ne boš mogel doštudirati, ker nimaš pogojev za to ...«* (Polona, 25 let, študentka). Tako starši kot tudi otroci se prav zaradi materialnega standarda počutijo manjvredne, saj si s finančnimi sredstvi ne morejo zagotoviti dobrin, ki jih imajo družine z dvema dohodkoma. Pojavlja pa se tudi poseben trend, saj nekateri ljudje izkoriščajo socialno politiko, ki je namenjena enostarševskim družinam, tako da se partnerja prijavi na različnih stalnih naslovih, s tem pa (pogosteje) mati dobi status samohranilke in večji denarni dodatek. To še dodatno zaznamuje odnos okolice do enostarševskih družin. *»Ne zdi se mi pošteno..., lahko bi malo širše gledali, vsaj bolj solidarno do tistih, ki so res enostarševske družine...«* (Polona, 25 let, študentka).

Enostarševske družine spadajo med najbolj socialno ranljive skupine in skrajni čas je, da jih država začne tako tudi jemati. Potrebna bi bila prijaznejša socialna politika, ki bi svojo skrb usmerjala predvsem na otroke iz enostarševskih družin, obenem pa ne bi zanemarjala staršev.

Starši iz enostarševskih družin ne zahtevajo veliko. Želijo le omogočiti kar se da boljše življenje svojim otrokom. Treba pa se je zavedati, da tudi starši potrebujejo pomoč, predvsem na čustveni ravni. Marsikdo se v današnjem času, v družbi tveganja, hitrosti, kapitalizmu ne zaveda, da včasih veliko več kot denarna pomoč pomeni... lepa beseda.

11 LITERATURA

- Bajec, Anton, Ivanka Černelič, France Novak in Tomo Korošec, ur. (1970): *Slovar slovenskega knjižnega jezika. Knjiga A-H*. Ljubljana: Ljudska pravica.
- Crow, Graham in Michael Hardey (1999): *Diversity and ambiguity among lone-parent households in modern Britain*. V Graham Allan, ur.: *The Sociology of family*, 232-246. Oxford: Blackwell publishers inc.
- Čačinovič Vogrinčič, Gabi (1998): *Psihologija družine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Davies, Martin in Rose Barton(2000): *The Blackwell encyclopaedia of social work*. Oxford: Blackwell Publishers Inc.
- Dremelj, Polona (2003): Sorodstvene vezi kot vir socialne opore posameznikov. *Družboslovne razprave*, XIX (43), 149-170.
- *Društvo enostarševskih družin Starševstvo+*. Dostopno na <http://katarina.blog.siol.net/> (8. september 2008)
- *Eurostat*. Dostopno na ec.europa.eu/eurostat/ (5. in 6. september 2008)
- Flere, Sergej (2000): *Sociologija*. Ljubljana: Pravna fakulteta.
- Giddens, Anthony (2000): *Preobrazba intimnosti*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Giddens, Anthony (2002): *Sociology*. Cambridge: Polity press.
- Kamerman, Sheila B. in Alfred J. Kahn (1988): What Europe does for single-parent families. *Public interest*, 1988 (93), 70-86.
- Kleist, David M. (1999): Single-parent families: A difference that makes a difference? *The Family Journal*, VII (4), 373-378.
- Kordeš, Uroš in Helena Jeriček (2006): *Spremljanje enostarševskih in rekonstruiranih družin*. Zaključno poročilo. Ljubljana: Inštitut Jožef Štefan, Center za informatiko in zunajšolsko izobraževanje.
- Mandič, Srna (2002): *Stanovanjske študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Musek, J. in Vid Pečjak (1995): *Psihologija*. Ljubljana: Educy.
- Naknadni zakonodajni referendum o zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo (2001): *Poročilo o rezultatih referenduma*. Ljubljana: Republiška volilna komisija.

- Rener, Tanja, Vika Potočnik in Vera Kozmik, ur. (1995): *Družine: različne enakopravne*. Ljubljana: Vitrum.
- Rener, Tanja, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek (2006): *Družine in družinsko življenje*. Koper: Založba Annales.
- Seider, Reinhard (1998): *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- *Statistični Urad Republike Slovenije*. Dostopno prek <http://www.stat.si/> (4.9. in 5.9.2008)
- Zaviršek, Darja in Jelka Škerjanec (2000): Analiza položaja izključenih družbenih skupin v Sloveniji in predlogi za zmanjšanje njihove izključenosti v sistemu socialnega varstva. *Socialno delo*, 39 (6), 387-419.
- Švab, Alenka (2001): *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Švab, Alenka (2003): Skrb med delom in družino. Koncept usklajevanja dela in družinskih obveznosti v družinski politiki. *Teorija in praksa*, 40 (6), 1112-1126.
- Trbanc, Martina (1996): *Socialna izključenost: Koncept, obseg in značilnosti*. V Svetlik, Ivan, ur. (1996): *Kakovost življenja v Sloveniji*, 287-310. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Tsushima, Teresa in Viktor Gecas (2001): Role Taking and Socialization in Single-Parent Families. *Journal of family issues*, 22 (267), 266-288.
- Ule, Mirjana (1995): *Prihodnost mladine*. Ljubljana: DZS.

PRILOGA A: INTERVJU 1 - OTROK IZ ENOSTARŠEVSKE DRUŽINE

Polona, 25 let, študentka (gimnazijska maturantka)

Najprej me zanima tvoja starost... ko ste pač postali enostarševska družina.

Tri pa pol, štiri. Čeprav to se jaz itak ne spomnim, to mi je mami povedala. Se ne spomnim za toliko nazaj.

Kaj je bil razlog, da ste postali enostarševska družina?

Nasilje v družini. Mami je na ta način šla stran in se je pač ločila. Postopoma je šlo preko sodišča, ko je pač mami šla (smo v tistem času skupaj zidali hišo v Šmartnem) in potem je to trajalo še ene tri leta, da je šlo preko sodišča, da je ona potem dobila hišo, oče je dobil stanovanje, in potem smo šli stanovat v najemniško stanovanje. Potem pa je mami čez čas prodala hišo, potem smo kupili stanovanje, v kateremu smo še zdaj.

Aha, fino fino. Ti je tvoja mami kaj govorila, a se je to tako nekako težko odločila, da bo šla stran ...

Ne, to je bilo, mislim, mislim, takrat ko je bilo na konec, ko ni mogla več zdržati, ko je nasilje v bistvu trajalo že ene tri štiri leta, in ko je pač vedela, da ne gre več, je pač šla stran. Mislim da, enkrat mi je v bistvu razlagala, da ko očeta ni blo, je šla k moji babici, njeni mami, in tako je potem šla.

Se je nasilje dogajalo zaradi alkohola, ali je pač tvoj oče tak tip človeka?

No, jaz sem itak mišljenja, da v bistvu alkohol ni povzročitelj nasilja, lahko pa nekoga samo potisne nekam naprej, ne more pa ravno povzročiti. Tako da bolj, da je on pač take vrste človek, da..., ne vem. V svoji primarni družini so imeli neke čudne odnose, tako da je to potem pač nadaljevalo, mislim da so zelo zaprta družina; njegova mama, moja babica, je bila zelo čudna, tako da ja, tudi to bolj, bolj kot kaj drugega.

Tvoja mama, ko je odraščala, je odraščala v družini (nuklearni, torej oče, mama otroci) , ali je živela v kakšni alternativni družinski obliki?

Ne ona... pri moji mami je ..., moj dedek njen oče, je umrl, ko je bila ona stara 4 leta, potem se je pač njena mama, moja babica, poročila z drugim.

Kaj pa tvoj oče?

Vseskozi v nuklearni družini.

Ok, zdaj imaš 25 let ..., to se je zgodilo, ko si imela 3 leta, torej lahko rečeve, da 22 let tvoja mami vzdržuje enostarševsko družino. Kaj bi rekla: kaj so bile tiste največje težave za tvojo mami?

Oh ja... mislim, pri njej je lažji zato, ker ima ona visoko izobrazbo, pa ima zaradi tega višji dohodek, in dokler smo živeli v najemniškem stanovanju, je na ta način lažje plačevala najemnino. Midva sva takrat bila še v vrtcu (sicer mislim, da je brat šel takrat v prvi drugi razred), ampak na ta račun je lažje plačala vrtec. Ne vem, je že večkrat rekla, da če bi to blo zdaj, ko so tako višje cene, da bi to težje počela. S tem da če bi imela toliko nižjo izobrazbo, toliko nižjo plačo, bi bilo praktično nemogoče.

Tvoja mami torej ima visoko izobrazbo. A se tebi zdi, da je ona imela tudi poznanstva, socialne mreže, katere so ji tudi pomagale ..., da je tudi v službi imela lažjo situacijo, ker je verjetno imela boljšo službo kot nižje izobraženi?

Ne, zato ker ona dela v raziskovalni inštituciji, in ni imela delavnika od osmih do štirih, da takrat konča. Velikokrat je delala tudi doma, in da, bilo je zelo težko, ker je mogla iti po naju v vrtec. Vrtci so se zaprli ob štirih, in velikrat je bilo, da sem bila jaz tam zadnja, ali pa ena med zadnjimi, ker bi me potem ona prišla pozneje iskat. Tako da ja, zelo težko, se niso prilagajali, še vedno so zahtevali, da ona pač neke stvari opravi. Ni mogla pred četrto iti ven pa mene iskat. Sploh pa toliko časa nazaj, ko je veliko staršev hodilo po otroke prej, ob treh.

V današnjem času se ve, da je za otroka težko dobiti mesto v vrtcu.

Takrat je brez težav dobila. Pa tudi to ni nujno. Tista vzgojiteljica, se še zdaj spomnim, je bila zelo prijazna, je pomagala, tudi vedela je, da so težave.

Torej ti bi rekla, da tvoja mami kot vzdrževalka enostarševske družine ni imela nikakršen privilegij?

Ne, ne.

Omenila si očeta. Je kdaj tako kaj nagajal, ...

Ja, saj zato ja. Ker je hodil tudi k bratu v osnovno šolo, tudi enkrat k meni v vrtec. Pa tudi še kasneje, po parih letih, po ene šestih, ko smo že šli stran, je zvonil pri nas spodaj, klical k nam domov, tako da ja.

Je on izrecno zahtevu vsaj delno skrbništvo?

To itak ne, to mu je itak bilo vseeno. Sam da je nagajal. Sicer pa to lastniško stanovanje, ko smo se preselili, ni bilo tako daleč od tam, kjer smo prej živeli.

Kako ti dojemaš enostarševstvo in torej nuklearno družino? Kaj zate nekako predstavlja ideal? Kako ti dojemaš to enostarševstvo – kot nekaj, kar te lahko

ovira v življenju, kar te lahko spodbudi, ali je to pač zate samo ena izmed družinskih oblik?

Po mojem je to treba gledati malo širše, po mojem je to odvisno tudi od širših socialnih zvez, ki jih maš ne. Zdaj, če je ta družina čisto izolirana, recimo da so otroci sami z očetom ali z mamo, pa da nimajo nobenih kolegov, prijateljev, da recimo mama nima primarne družine, ki bi ji pomagala, potem te lahko ovira. Pa tudi dohodek recimo, če družina nima dohodka, to pač jasno, da lahko ovira. To so pač socialne stiske. Sam v osnovi pa vseeno - vsak ima pač osebno možnost, je pa še vedno nekako težje kot da si v nuklearni družini.

Zakaj težje?

Meni se zdi, da okolica tako drugače jemlje. Vsaj takrat, ko sem bila jaz majhna, zdaj ne vem, kako je zdaj v vrtcih, se je vedno malo čudno gledalo, ko smo risali slikice, pa sem jaz narisala brata pa mene pa mami, drugi so narisali še očeta zraven, in te gledajo kot, da ne boš odrasel v nekaj normalnega, pač v odraslo osebo, da ne boš mogel doštudirati, ker nimaš pogojev za to, ne vem veliko takih stvari.

Pa so recimo konkretno tebe v vrtcu ali v osnovni šoli otroci kdaj izoliral...

Ne to ne, otroci ne, sam zdi se mi, da so odrasli (njihovi starši), tudi kakšne vzgojiteljice tudi malo drugače gledajo. Sami starši, saj tudi nisem imela veliko stika, edino mogoče, ko sem se pri komu igrala.

Mišliš, da je razlika med tistimi enostarševskimi družinami, ki so nastale kot posledica smrti partnerja ali kot posledica ločitve?

To zelo težko rečem. Mislim če poznajo, lahko da drugače gledajo. Čeprav zdaj tudi ne vem. Je odvisno od posameznika - eni pravijo, da se partnerja prehitro vdeta v usodo, da se razidejo zaradi nekih malenkosti, in potem pač gresta naprej, da bi se mogla več potruditi. Drugi spet dajo neko možnost, odvisno kako posameznik gleda na to stvar. Odvisno je tudi, kako se starša razumeta, kako potem gre naprej. Saj vemo kako je pri nas na sodiščih, večinoma mame dobijo skrbništvo, tudi če je oče v redu pa mogoče bolj primeren, tudi sodišča tega ne obravnavajo enakovredno.

A je tvoja mami kdaj mogoče razmišljala, da bi vzpostavila novo družinsko skupnost?

Blo je ene par situacij, samo toliko naprej pa ni prišlo.

Zanima me vloga države, kako je s svojo socialno politiko pomagala pri vaši situaciji?

Ja pri nas je bila ravno taka situacija. Takrat je bilo glede preživnin drugače, takrat ko smo se ločili, je mami tožila in dobila preživnino, vendar je nikoli niso uspeli izterjati od očeta, da bi jo plačeval, potem se pa je zakon spremenil (ene par let nazaj), tako da ti zdaj ni treba niti tožiti. Potem pa tudi nismo tožili, jaz sem tudi že toliko stara, da se mi ni več dalo s tem ukvarjati. Ne, nisem nikoli dobivala preživnine. Pa vseeno smo v zadnjem tednu morali gledati, kako bomo prišli skozi. Mami se zelo znajde. Mi smo vedno hodili na morje, v hribe, zato ker je našla take variante, ki so bile zelo poceni, nikoli nismo šli v neki hotel ali pa luksuz, tako da meni ni manjkalo. Jaz sem velikokrat rekla, da sem se imela boljše kot kakšni drugi, tudi od tistih, ki so živeli v normalni, mislim (smeh) normalni nuklearni družini, ker se starši niso brigali za njih. Pri nama se je ona kar znašla. In tudi naju je zelo spodbujala za naprej. Ko je recimo brat bil na koncu osemletke, pa so mu rekli (ker takrat je imel težave, pa je močil posteljo pa to, pa težave je imel z branjem), pa so mu rekli, naj gre na eno tehnično šolo, da bo čimprej končal. Ne, ona pa ga je zelo spodbujala, naj gre na gimnazijo, in mislim, zdaj pa dela doktorat.

Ste vi med seboj, ti brat pa mami, zelo povezani, mogoče tudi zaradi te situacije ...

Ja zaradi tega zelo. Bolj sem navezana na mami kot po mojem, če bi bila v normalni družini.

Kaj pa brat recimo?

Ja, on je še bolj se mi zdi.

Zanima me še... samopodoba je zelo pomembna in nekakšno je splošno mnenje, da pri enostarševskih družinah starši imajo zelo nizko samopodobo o sebi in, da so manj zadovoljni z lastnim življenjem.

To ne morem odgovoriti za svojo mami.

Kaj pa ti kot otrok - misliš da to, ker si pač otrok iz enostarševske družine, je to kdaj vplivalo ...

Zdaj ne vpliva. V puberteti pa sem imela neke težave s prehranjevanjem, ker sm mislna da sm predebela ..., **(Misliš da je to izhajal iz te situacije?)** Delno tudi ja lahko, da je povezano s tem, da nisem imela očeta, da sem ene stvari takrat v tistem obdobju razčiščevala. Delno je sigurno s tem povezano. Nisem pa imela nekih takih ekstremov. Ne vem kaj potem eni pravijo, da so potem otroci iz enostarševskih družin bolj nagnjeni k temu, da recimo lažje postanejo kakšni odvisniki od drog, alkohola... Pri meni ravno nasprotno.

Ja, to so pač stereotipi v družbi ...

Ja, točno to. Mene je recimo zelo zmotilo ko je par let nazaj Urad za enake možnosti imel neko kampanjo Aktivni očka, pa da če je oče zraven, da ima otrok manjšo možnost, da postane kej problematičen.

Misliš, da je izobrazba staršev zelo pomembna?

Ja je, saj so že bile raziskave, da je tudi izobrazba mame, tudi če je nuklearna družina, zelo pomembna, vsaj za otrokovo prihodnost.

Pa ti misliš, da starši enostarševskih družin, svoje otroke bolj pošiljajo na šole, kjer bodo čimprej dobili svoj poklic, da se bodo čimprej zaposlili ...

Ja odvisno, če imajo socialne težave, če imajo že tako težavo preživeti, ja seveda. Saj to je logično, da bo šel čimprej nekam, kjer bo lahko denar dobil. Meni tega na srečo ni bilo treba. Dobro, imamo denar, samo spet ne toliko, ne živimo razkošno. Nisem odvisna od nekih materialnih dobrin.

Ste boli vi mogoče ti ali tvoja mami, cela družina, včlanjeni v katero združenje enostarševskih družin?

Ne, ne.

Ok, kaj pa ti meniš: slovenska družba, kako gleda na kakšne alternativne družinske oblike.

Odvisno kje. Urbano ruralno, odvisno od posameznika. Jaz vseeno verjamem, da je šlo naprej. Da so druge družine postale bolj sprejete. Recimo istospolne družine so tabu pri nas, ampak bo. Tako da, mislim da je šlo prej. Še vedno pa je tradicionalna miselnost, da je bolje, da sta mami pa oči, samo če je neko kreganje, je po mojem bolje, da gresta narazen.

Ti bi torej rekla, da je zdaj v slovenski družbi večja toleranca kot prej?

Malo se je vseeno izboljšalo.

Kaj pa tvoja okolica, recimo da omeniš, da nimaš očeta. A se ti zdi, da te človek malo čudno pogleda?

Kot sem rekla prej, čisto odvisno. Imela sem tudi izkušnje, ko sta prijateljici mislile, da je vseeno bolje, da sta starša skupaj.

Ok, zdaj bi te povprašala glede socialnih mreže in opore. Ko se je tvoja mami ločila, meniš, da se je takrat poglobil odnos med njo in njeno primarno družino?

Ne, pri moji babici smo živeli ene dva meseca. Babica je iz tradicionalne družine in ni podpirala, ni se strinjala s kakršnokoli ločitvijo. Menila je, da je bolje, da živi z možem.

Kaj pa tvoj odnos z babico ali drugimi sorodniki?

Jaz sem bila na babico vedno zelo navezana. S tem da potem, ko sem odraščala, je njo recimo motilo, da nimam dolgih las. Mene je motilo, da ima tradicionalna prepričanja. Pač je živela v drugačnih časih.

Kaj pa tvoj odnos do očetove družine?

Nimamo stikov. Dedek je potem hitro umrl, z babico pa nimamo stikov, ker ima oče tak čuden odnos. Pa tudi zaradi varnosti raje ne.

Tudi z očetom nimaš nič, ne preko telefona, ne preko e-maila?

Ne. Ne. On je bil nasiln, samo je tudi imel z alkoholom problem, bil je tudi odvisen od kakšnih drog. Itak, da bi rada imela očeta, samo takega pa ne.

Tvoj oče pa mama, ko sta bila poročena, sta verjetno imela kakšne skupne prijatelje? Potem ko sta se ločila, kaj je bilo z njimi? Na katero stran so šli?

Mami je prekinila vse stike. Imeli smo stike preko bratrancev, samo nikoli ni bla debata o očetu. Nimamo stikov.

Ti bi rekla, da je tvoja mami imela dovolj zadostno materialno podporo, ko vaju je vzgajala?

Itak, da bi lahko bilo bolje. Zadostno je imela.

Kaj pa čustveno?

Lahko bi blo bolje. Verjetno ji je manjkalo. Jaz bi raje imela očeta. Sploh takrat ko sem imela težave s hrano. Nimaš, potem se pa nekako sprijazniš s tem. Neko obdobje sem hotela sovražiti očeta, pa sem rekla, da ga ne sovražim.

Pa bi ti rekla, da v zadnjih petih letih recimo, nekako od konca pubertete, da si o sebi zgradila dosti močno sampodobo?

Itak. Cenim se več. Jaz sem to predelala, vem pa, da ima dosti otrok težave iz enostarševskih družin, še posebi zaradi nasilja.

Zanima me še, kaj meniš, da bi država lahko naredila bolje, da bi bilo lažje enostarševskim družinam? Katere ukrepe, sklade, da bi pomagala enostarševskim družinam?

Jah, če imaš nižje dohodke, dobivaš socialno pomoč. Predvsem stanovanje. Pri nas je bilo to, da smo potem dobili lastniško stanovanje, ker smo hišo zamenjal za stanovanje, super. To je ena taka bistvena točka. Za te enostarševske družine, ki nimajo svojih zadostnih dohodkov, je težko. Tudi socialna pomoč ti tu more pomagati, da prideš ven iz praga revščine.

Moja zadnja točka: pojavil se je trend, ki se dogaja ene 10-15 let (ali dlje), da ljudje imajo skupaj otroke, živijo skupaj, ampak so prijavljeni na različnih stalnih prebivališčih. In se ženska prijavi kot samohranilka. Kaj ti meniš o takih?

Ne zdi se mi pošteno. Ja seveda, verjetno da tudi oni nimajo, vsakih 100 evrov pride prav, če greš recimo na kakšno potovanje, ampak bi lahko malo širše gledali. Vsaj bolj solidarno do tistih, ki so res enostarševske družine. Druga stvar pa je, da bi mogla država imeti na tem področju strogo evidenco.

Še čisto zadnje vprašanje: kakšno družino si ti želiš?

Ah... se bom pustila presenetiti. Če si sploh želim otroka, težko odgovorim. Pri 15 letih sem si ful želela, potem spet ne, zdj pa ne vem.

Misliš, da je to zdaj tako obdobje, ko študiraš, gradiš na sebi, bodoči karieri, ...

Ne vem, jaz imam sploh mišljenje, da nisem tradicionalno usmerjena, nisem v prepričanju, da mora vsaka ženska imeti otroka. Se bom prepustila prihodnosti, lahko da bom imela veliko otrok (smeh).

Ok, hvala!

PRILOGA B: INTERVJU 2 - OČE ENOSTARŠEVSKÉ DRUŽINE

Marko, 49, strojni tehnik

Najprej me zanima starost otrok, ko ste postali enostarševska družina.

Aha. Ja, to je bilo eno in pol leto nazaj, torej 16 in 11.

In razlog je smrt partnerja.

Da, tako.

Je bilo težko?

Zelo. Mislil sem, da se sploh ne bom pobral od začetka. Sicer je to trajalo do nasveta tete: čimprej ženino sliko stran, poberi se v službo, drugače se ne boš pobral. In še res je, še danes je težko.

Kaj pa otroci so se zelo zaprli vase?

Ja starejši, ni problem, je bolj po meni, za mlajšega pa zelo hudo. Po šestih mesecih sem ga psihološko pripravil, da je postal močan, da smo psihično prišli na zeleno vejo. Zdaj ve, da moramo vsi nekega dne oditi, da je težko, da brazgotine ostanejo, ampak da se moramo pobrati in s tem živeti. Otrok se zelo še zdaj zapira vase.

A ste imeli strokovno pomoč?

Ne ne. Samo družinsko. Nekdo me klical, da bi šli k psihologu, nekdo mi je predlagal, ampak nisem mogel. Je veliko breme tudi zame, samo sem tudi prej hodil k zdravniku. Tudi potem mi je medicinska sestra rekla, naj grem, ampak se nisem nikoli odločil. Sem rekel, bomo sami že nekako. Veliko breme ja. Sem mislu, da sem močan, zdaj vidm, da ne. Ne preneseš tega vsega. So problemi nastali s starejšim, zaradi šole in družbe. Mene je to ubijalo. Po mamini smrti je nekako naredil prvi letnik, potem pa ne.

Kako vzdržuješ družino? Materialno, imaš službo. Kaj pa čustveno? Ste se usedli skupaj?

Seveda seveda, midva sva se dneve in dneve pogovarjala, on je zdaj v puberteti, njega ne briga, kako bom js s psiho do konca prišel. On zdaj lebdi, je v svojem svetu.

Kaj pa z mlajšim?

Z njim je v redu. Starejši me je tako psihično potrl do konca, mali pa me je dvignil. Tudi zaradi obnašanja, v šoli. Priden je res. Starejši me je razočaral, ampk mali me je dvignil. Mlajši ni tako kot starejši, je bolj priden.

Vzgoja je zdaj veliko težja?

Uh, veliko breme. Težko je pojasniti, ne morm v besedah. Samo tisti, ki sam to doživi, lahko ve. Drugače ne. Še sam ne znam, ne morm izraziti. Ko delaš »svetke petke«, nonstop, nočne, drugi pazijo na otroke. Ne morem, mene je ubijalo.

Jim zelo manjka materinska vloga?

Ja itak. Pomembno je, da je vsaj en od staršev vedno prisoten. Ti lahko daš denar, priskrbiš za jesti, samo ni nadzora. To mene skrbi. Ni nadzora. Vseskozi govorim starejšemu, da malo pripazi na mlajšega. Delam cele dneve, niti ne jesta. Starejši skoz pred računalnikom, mlajši gre po svoje.

Zanima me še, če vam je kakšna socialna služba prihajala na dom, kot recimo preverjati, kako vam gre?

Ne ni. Nisem dal. Neki so klicarili. Zdaj novembra smo naročeni. Zaradi starejšega, da mu še tam kaj pametnega povedo. Šli bomo, ker ne želim več, da pade razred. Da je enkrat padel, ampak jaz ne želim še enkrat. Mora se »skulirati«. Sem računalnik nesel, skrival tipkovnico, sam sem videl, da ne gre, dokler se sam ne bo odločil. Samo da mi ne zabluži v drogo. Mene je internat vzgojil, pa sem se dosti hitro »skuliral«. On pa nima nonstop nadzora. Zdaj mi je sicer obljubil, da zdaj ko je na drugi šoli, da bo. Samo bomo videli. Raste, rabi nove obleke. Če ne naredi, se bomo na sociali pogovarjali. Če

ne bo, dokler ne bo polnoleten, ga bom vzdrževal. Če ne bo dober, potem ga ne bom več.

Prej dokler si biu še z ženo, kako si gledal na enostarševske družine?

Žena je bila občutljiva, znala je jokati za njimi. Jaz niti ne. Imam emocije. Ona je vse vase zapirala, zato je doživela to, kar je. Meni jih je bilo vedno žal. Nisem se pa nikoli zavedal, kako je, dokler nisem sam doživel. Takrat sem vedel. Ne morm pojasniti, bognedaj, da bi kdo to doživel, nobenemu ne privoščim. Partner... ostati skupaj, v vsakem primeru, iz lastnih izkušenj, tudi od mojga fotra, skozi je govoril, da je bolje, da ženska ostane vdova. Da moški prej umre. Ženska bo vse prej zrihtala. Vse jim bo doma zrihtala, zlikala, skuhala. Pa še kakšnega moškega bo prej našla. A jaz... ne ne, moški težko. Men sicer starejši lika srajce.

Ko je žena umrla, a misliš, da so te sosedi pomilovali, spremenili odnos do tebe?

Ah ne ne. Pomagali so mi zelo. Vsem sem zelo hvaležen. Z enim občutkom ne morem izraziti, kako sem hvaležen. Pa tudi ko si mi ti, pa tvoja mami, pa Mira, prinesli kolače za božič. Pa vidim, kako ste vzgojeni. Poglej, kako je tvoja mami tebe naučila, poglej kako si ti dobra. Poglejj, kako se ti pogovarjaš z mojimi sinovi ali pa z mano. Kakšne druge tvojih letih se niti ne ustavijo. Upam samo, da bojo tudi moji kot ti in Mira. Pa sem se jokal, ko si prinesla kolače. Še cel mesec. Niti enega majhnega pomisleka glede katerega soseda nimam, vse v superlativih. Kar se tiče materialno, ne rabim. Samo lepo besedo, samo to, da se nekdo ustavi z mano na klopci. Da se malo pogovoriva. Finančno nočem. Z občutkom besede, to sem bil presenečen.

Kaj pa država?

Oni dobivajo od mamice pokojnino, družinsko pokojnino. Po mamici. Dobijo, to je njihova žepnina. Od države pa nič nimam, niti za starejšega kakšne štipendije. Niti nočem. Ko bo naredil letnik, bom šel zaprosit, samo dober ali pravdober mora biti.

Kaj pa vi trije, ste zadovoljni s standardom?

Jaz sem. Ampak težko preneseš, kljub eni plači, težko mi je. Pokojnina pokrije samo malice in kosila. Hvalabogu, da bo zdaj brezplačen obrok v šoli. Drugače smo skromni, smo dobri, niti se ne pritožujemo.

Vidva z ženo sta verjetno imela tudi skupne prijatelje, saj veš, ko rečemo družinski prijatelji? Kaj se je z njimi zgodilo po njeni smrti? Se še obiskujete?

V odnosih smo dobrih, so se pa odtujili. Ne obiskujemo se pogosto. Razen sosedov, je vse šlo. Pa tisti pravi prijatelji. Te ja, ostalo niti ne. Tisti ki mi je bil pravi, tudi pride danes. Stric, teta pridejo. Drugi so se odtujili. Jaz verjamem, da ne zaradi tega, ker bi me

grdo gledali, ne ah kje, ampak tako ne vem, ne vem razložito, iz enega emocij do žene, težko jim je prihajati, ker jih stisne. Me Anica povabi (gospa, ki je pred enim letom izgubila 16-letnega sina po dolgotrajni borbi z rakom, op.p.), ne vem kaj je hujše. To kar se je meni zgodilo ali njim. Pa ne vem, ne bojo se pobrali. Preveč emotivno so bili navezani nanj. Z njimi se srečam na Žalah, pa me tolažijo. Anica me tolaži, je močna. Smo prijatelji, še bolj, odkar se je meni to zgodilo, odkar se je tisto njim. Čez ene tri do štiri leta bom rabil, da se »skuliram«. Mi je reku prijatelj psihiater, da ven ven ven hodim. Drugače me bo ubilo. Se nabira nabira, potem pa kot herpes izbruhne.

Kaj pa tvoja družina, so ti kaj pomagal?

Nimajo oni kaj. Nimam jaz veliko družine tu. Kar se tiče otrok, samo soseda nad mano je pomagala.

Kaj pa družina od žene?

Oni so malo. Ne zahtevam, jaz sm tak tip. Imam eno svojo osebnost, samo da mi lepo besedo rečejo.

Pridejo kdaj na obisk?

Pridejo. Pridejo, svakinje pridejo. Njeni starši ne morejo nikakor priti. V to novo stanovanje nikakor ne morejo. Pa ne vem. Ni mi za pomagati. Imam želodčne težave, od skrbi, moram na preiskave, ne vem kaj mi je. Ne rabim, raje samo, samo lepo besedo.

Zdaj, v Sloveniji se dosti pojavlja, da je par skupaj, imajo skupaj otroka, prijavljeni so na različnih lokacijah. Torej mama se prijavi kot samohranilka. Kaj ti meniš o takih?

O takih, ne vem, saj pravim, tu nobenemu človeku nimaš kej. Mislim, da je to izkoriščanje drugih, na račun pravih enostarševskih družin. Eni tako dva stanovanja dobijo. Je pa to zasnovano v glavi vsakega človeka. Tu smo enkrat, samo enkrat na svetu, treba je spoštovati, samo se tega ne zavedajo. Nesramno drugače, je nepošteno, da to delajo. Popolnoma nepošteno, to da ločujejo, da imajo privilegije, manj vrtca, regresirane malice, a drugi kot neumni plačujejo zaradi njih. A ne vejo, da jih lahko doleti točno to, kar je mene.

Moje zadnje vprašanje je: kakšno družino želiš svojim otrokom?

Normalno, dva starša. Potem ko odrasteta, da bosta čim dlje s svojo partnerico. Da imajo veliko otrok, da bosta imela kompromise. Samo da se jim ne zgodi to, kar se je meni, in tudi njima, če tko pogledamo.

Hvala.